

YENİ AVRASYACILIK BAĞLAMINDA GÜNEY KAFKASYA'DA TÜRKİYE VE RUSYA*

Arş. Gör. Okan Ancak

Karabük Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
ORCID: 0000-0003-2806-9475

Öz

Bu çalışmada Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan Rus orijinli *Yeni Avrasyacılık* düşüncesinin Rus yayılmacılığı bağlamında Güney Kafkasya bölgesi üzerindeki etkisi, bu durumun Türk dış politikası ve Türkiye'nin Güney Kafkasya bölgesine genel yaklaşımı üzerindeki yansımaları incelenmeye çalışılacaktır. Bu çerçevede *Yeni Avrasyacılık* düşüncesi ekseninde Rusya Federasyonu'nun ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Soğuk Savaş sonrası dönemde dış siyaset yaklaşımları Güney Kafkasya bölgesi üzerinden karşılaştırmalı bir şekilde analiz edilmeye çalışılacaktır. Çalışma sırasıyla *Etnik ve Jeopolitik Özellikleriyle Kafkasya, Klasik Avrasyacılık ve Yeni Avrasyacılık, Güney Kafkasya'nın Rusya için Önemi, Rusya'nın Güney Kafkasya Politikası, Güney Kafkasya'nın Türkiye İçin Önemi, Türkiye'nin Güney Kafkasya Politikası* ile *Sonuç ve Değerlendirmeler* şeklindeki başlıklardan oluşmaktadır. Ayrıca tarihsel süreçte Güney Kafkasya bölgesinde egemenliğini tesis etmiş iki imparatorluğun devamı niteliğindeki iki bölge ülkesi olarak Türkiye'nin ve Rusya'nın dış siyaset yaklaşımları *Yeni Avrasyacılık* düşüncesi çerçevesinde ele alınacaktır. Çalışmada tercih edilen teknik ise literatür taramasına dayalı tarama/değerlendirme tekniğidir.

Anahtar Sözcükler: Türkiye, Rusya, Kafkasya, Güney Kafkasya, Avrasyacılık, Yeni Avrasyacılık

Turkey and Russia in the South Caucasus Within the Context of New Eurasianism

Abstract

In this study the impact of Russian origin New Eurasianism thought which appeared after the Cold War in the context of Russian expansionism and its reflection to Turkish foreign policy and Turkey's general approach to South Caucasian region will be investigated. In this context the idea of new Eurasianism of the Russian Federation and the Republic of Turkey on the axis of the post-Cold War era foreign policy approach will be analyzed in a comparative way through the South Caucasus region. This investigation is respectively composed of *Caucasus with its Ethnic and Geopolitical Features, Classical Eurasianism and New Eurasianism, The importance of the South Caucasus for Russia, Russia's South Caucasus policy, the importance of South Caucasus for Turkey, Turkey's South Caucasus Policy* and *Result and Reviews*. Also as successors of two empires and had ruled over the region of South Caucasus the foreign policy approaches of Turkey and Russia will be investigated within the context of New Eurasianism. In this study the preferred method is *screening/evaluation* based on literature review.

Keywords: Turkey, Russia, Caucasia, South Caucasia, Eurasianism, New Eurasianism

* Makale geliş tarihi: 01.03.2019
Makale kabul tarihi: 28.06.2019
Erken görünüm tarihi: 09.03.2020

Yeni Avrasyacılık Bağlamında Güney Kafkasya'da Türkiye ve Rusya

Giriş

Orta Asya ile Ön Asya arasında bir geçiş merkezi olan Kafkasya, tarih boyunca çeşitli kavimlere ev sahipliği yapmış bir bölge konumundadır. Günümüzde Kafkasya bölgesinde elliye yakın boy, etnik topluluk ve kavim bulunmaktadır. Bölgesel konumu nedeniyle Kafkasya'da tarih boyunca ortaya çıkan istikrarsızlıklar günümüzde dönüşerek veya çeşitlenerek devletlerarası ilişkilerde güncelliğini korumaya devam etmektedir (Çeçen, 2015: 104). Bu çalışmada Güney Kafkasya bölgesi, Yeni Avrasyacılık bağlamında Türk ve Rus hegemonya alanı olma niteliği itibarıyla ele alınmaya çalışılmaktadır.

Güney Kafkasya Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bağımsızlıklarını kazanmış üç ayrı devlet olan Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'dan oluşmaktadır (Koçer, 2010: 159). 2000'li yıllardan günümüze uzanan süreçte etnik çatışmaların, özerk cumhuriyetlerin kendi içlerindeki iktidar mücadelelerinin, sınır sorunlarının ve karşılıklı toprak taleplerinin vuku bulduğu Kuzey Kafkasya bölgesi ise uluslararası siyasette en istikrarsız bölgelerden biri durumundadır (Bingöl, 2013: 138). Kafkasya bölgesi 1864'te tam anlamıyla Rus hakimiyetine girmesinden günümüze uzanan süreçte kendi dillerini ve kültürlerini korumak isteyen Kafkas halkları ile bu talepleri bastırmayı ve son kertede siyasal anlamda merkezileşmeyi amaçlayan Rus devlet aygıtı arasında sosyal, kültürel ve siyasal gerginliklerin vuku bulduğu bir mücadele alanıdır (Arslan, 2013: 167).

Bu çalışmada Güney Kafkasya bölgesi özelinde ele alınmaya çalışılan Avrasyacılık düşüncesi Rusya'da Bolşevik Devrimi'nin ardından 1920'li yıllarda ortaya çıkan, kuramsal ve felsefi bakımdan Rusya'nın tarihsel şartlarına özgü bir düşünce akımı olarak tanımlanmaktadır (Erdem, 2011: 99). Günümüzde Avrasyacılık iki ana eksenle ele alınmaktadır. Bunlardan biri olan *Klasik Avrasyacılık* yirminci yüzyılın ilk yarısında Nikolay Sergeyeviç Trubetskoy, Petr Savitskiy, Nikolai Nikolaevich Alekseyev, P. P. Suvçinskiy, V. N. İlyin ve Bromberg gibi Rusya'dan batılı ülkelere göç eden Rus mültecileri tarafından ileri sürülmüş, *Yeni Avrasyacılık* ise son elli yıldan günümüze uzanan süreçte büyük

ölçüde Lev Gumilev'in tarihsel çalışmaları temel alınarak geliştirilmiştir (Dugin, 2017: 48).

Avrasyacılık, 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bir taraftan eski komünistlerin, Slav milliyetçilerinin, bir taraftan da merkezi güçlerin oluşturmuş olduğu eklektik ve kapsayıcı bir düşünce akımıdır (İşyar, 2013: 102). SSCB sonrası dönemde Rus siyasetinde farklı akımlar ortaya çıkmıştır. Bir tarafta Rusya'nın Batı ile yakınlaşmasını savunan Batıcılar yer alırken, diğer tarafta Slav milliyetçiliğini savunan Pan-Slavistler ve son olarak da Rusya'nın Avrasyalı kimliğini ön plana çıkaran Avrasyacılar yer almaktadır (Akgül, 2009: 9). Avrasyacılık başat unsur olarak ABD'nin yer aldığı tek kutuplu Yeni Dünya Düzeni paradigmasına karşı çok kutuplu dünya seçeneğini içermesine karşın, son kertede merkezinde Rusya'nın yer aldığı kuramsal-politik bir yaklaşım olarak gelişmiştir (Erdem, 2011: 103). Bu yönüyle Avrasyacılık akımı, Avrupa ve Asya kıtalarındaki devletlerle sağlanacak iş birliği ile Rusya'ya küresel güç merkezi olma statüsünü yeniden kazandırma esasına dayanmaktadır (Hekimoğlu, 2007: 263). Bu bakımdan Avrasyacı düşüncenin merkezine ABD öncülüğündeki Atlantikçi ittifaka karşı Rusya önderliğindeki Avrasya imparatorluğunun yerleştirilmesi esasen Avrasyacılığın içerisinde barındırdığı Rus merkezli hegemonik karakterini gözler önüne sermektedir. Bu bağlamda ABD merkezli tek kutuplu yeni uluslararası sistemin karşısında Rusya önderliğinde kurulacak Avrasya birliği projesinin Rusya dışında diğer ülkelerde ortaya çıkabilecek Avrasyacı yönelimin gelişmesini engelleyebilecek bir unsur olarak işlev görmesi kaçınılmazdır.

Rus siyasal hayatında Yeni Avrasyacılık düşüncesinin güçlenmesinde önemli katkıları bulunan Aleksandr Dugin Sovyet sonrası dönemde Rus dış politikasının şekillenmesinde önemli bir isim olarak öne çıkmaktadır (İşyar, 2013: 156). Dugin yirmi birinci yüzyılın başında Rus dış politikasının ihtiyacı olan düşünsel ve teorik altyapımın eklektik temellerini geliştirmiştir (Laurelle, 2008: 141-143). Rusya'nın dış politikasında etkili olan Bağımsız Devletler Topluluğu ile Şangay İşbirliği Örgütü'nü Yeni Avrasyacı bir çerçevede değerlendiren Dugin, Kafkasya'da ve Orta Asya'da bağımsızlıklarını kazanan ülkelere karşı merkezinde Rus devletinin yer aldığı kapsamlı-dış politika önerilerinde bulunmaktadır (Yalçınkaya, 2010: 291-292).

Bu çalışmada literatür taramasına dayalı tarama/değerlendirme tekniği kullanılmakta ve bu çerçevede çalışmanın konusu ile doğrudan bağlantılı olan çeşitli kaynaklardan yararlanılmaya çalışılmaktadır. Ayrıca çalışma, Yeni Avrasyacılık düşüncesi bağlamında Türk ve Rus hegemonya alanları olma niteliği üzerinden Güney Kafkasya bölgesinde Türk ve Rus dış politika yaklaşımlarını ortaya koymayı amaçlar.

1. Etnik ve Jeopolitik Özellikleri ile Kafkasya

Kafkasya, kuzeyinde Don Nehiri ağzı, Maniç Çukurluğu ve Kuma ağzı hattından, güneyinde Aras ve Kars Platosu'na kadar uzanan ve doğal sınırlarını batıda Karadeniz, doğuda ise Hazar Denizi'nin oluşturduğu, aynı zamanda Asya ile Avrupa kıtalarını birbirine bağlayan bölgenin adıdır (Sandıklı, 2012: 228). Tarih boyunca çeşitli kavimlerin göç güzergahları üzerinde bulunan Kafkasya, stratejik ve jeopolitik konumu nedeniyle Selçuklular, Osmanlı İmparatorluğu, Türkiye Cumhuriyeti, imparatorluk devri Rusya'sı, SSCB, Rusya Federasyonu, Şahlık dönemi İran'ı ve İran İslam Cumhuriyeti'nin kendi hakimiyetlerini kurmaya çalıştıkları bir mücadele ve karşılaşma alanı olmuştur (Topal, 2015: 753). Coğrafi konumu ve tarihsel gelişmeler nedeniyle dil, din ve etnik topluluklar açısından dünyanın en karmaşık coğrafyalarından biri olan ve 25 milyondan fazla insanın yaşadığı Kafkasya, kendi içerisindeki ağız farklılıkları hariç tutulmak kaydıyla 43 dilin konuşulduğu bir bölgedir (Sandıklı, 2012: 228). Kafkasya'daki halkların birbirleri içerisinde asimile olmamaları ise bölgenin coğrafi şartlarının bu halkları birbirlerinden ayırmış olması ve izole edilmiş bir alanda yaşamlarını sürdürmelerinden kaynaklanmaktadır (Kazımzade, 2016: 21).

Kafkasya'nın etnik çeşitliliğini genel itibarıyla 3 ana grupta incelemek mümkündür. Bunlar sırasıyla *Türk soyundan olanlar*, *İngo-Germenler* ve *İber-Kafkas halklarıdır*. Türk soyundan olanlar Güney Kafkasya'da Azerbaycan Türkleri, Kuzey Kafkasya'da Kumuk, Karaçay, Balkar ve Nogay topluluklarıdır; İndo-Germenler Ermeniler ve Ossetin'lerdir; İber-Kafkas halkları ise Gürcüler, Abhaz-Adigeler ve Çeçenlerden oluşmaktadır (Sandıklı, 2012: 228). Farklı etnik topluluk adlarıyla anılan, ancak esasında farklılıklarından çok birbirlerine benzerlikleri daha fazla olan ve toplam nüfusları 1 milyon civarında olan Türk toplulukları Kuzey Kafkasya'da Dağıstan, Çeçenistan, İnguş, Kabartay-Balkar, Karaçay-Çerkez, Adigey, Kuzey Osetya Özerk Cumhuriyetleri ve Stravrapol ile Krasnodor eyaletlerine dağılmışlardır. Güney Kafkasya'da ise nüfus miktarı bakımından ilk olarak Azerbaycan'da ve daha sonra Gürcistan'da Türk toplulukları bulunmaktadır (Sandıklı, 2012: 229).

Kafkasya, genel itibarıyla mevcut literatürde coğrafi olarak Kuzey Kafkasya ve Güney Kafkasya şeklinde bir ayrıma tabi tutulmaktadır (Coene, 2010: 3-4). Bu ayrıma göre Kuzey Kafkasya olarak belirtilen bölge günümüzde Rusya Federasyonu sınırları içerisinde yer alan özerk Adige, Karaçay-Çerkes, Kabardin-Balkar, Kuzey Osetya, Çeçenistan, İnguşetya ve Dağıstan cumhuriyetleridir. Güney Kafkasya ise Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan ile Abhazya, Acaristan, Dağlık Karabağ, Nahçıvan cumhuriyetleri ile Güney Osetya bölgelerini kapsar (Koçer, 2010: 106). Kafkasya'nın coğrafi olarak Kuzey Kafkasya ve Güney Kafkasya olarak iki bölge şeklinde ayrılması esasen Sovyetler Birliği döneminde uygulanan politikalara dayanmaktadır. Nitekim

Sovyetler Birliği dönemine kadar Kuzey Kafkasya ifadesi kullanılmamış, bunun yerine bölgenin bütünü Kafkasya olarak adlandırılmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Kafkasya coğrafyası, jeopolitik açıdan Rus hegemonya alanı içerisinde yer aldığı iddiasıyla Kuzey Kafkasya ile -Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'ın bulunduğu- Güney Kafkasya bölgeleri şeklinde bilinçli bir ayrıma tabi tutulmuştur (Arslan, 2013: 171).

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması, Kafkasya'nın siyasal ve etnik yapısındaki gelişmeler açısından bir dönüm noktasıdır. Asya ile Avrupa arasında bir geçiş bölgesi olan Kafkasya bölgesel, etnik ve siyasal çatışmaların yaşandığı en sıcak coğrafyalardan biridir (Uğurlu, 2012: 296). Tarih boyunca kitlesel göçlerin, etnik ve siyasal çatışmaların meydana geldiği bölge, sahip olduğu yer altı ve yer üstü zenginlikleri ile jeopolitik özellikleri nedeniyle çeşitli imparatorlukların karşılaşma ve çatışma alanlarından biri olmuştur (İyikan, 2011: 61). Sonuç olarak Ön Asya'nın giriş kapısı ve tarihi İpek Yolu güzergahının en önemli noktalarından biri olan, enerji ve enerji nakil hatlarının geçiş güzergahında yer alan, içerisinde barındırdığı etnik ve kültürel çeşitlilik dolayısıyla kültürel açıdan oldukça zengin bir bölge olan Kafkasya tarih boyunca etnik çatışmalara sahne olmuştur (Elma, 2009: 200).

Asya ile Avrupa arasında coğrafi bir geçiş alanı olan Kafkasya aynı zamanda Rusya ile Ortadoğu bölgesi arasında doğal bir sınır bölgesi niteliğindedir (Roudik, 2009: 1). Güney Kafkasya ise özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından uluslararası siyasette daha fazla ön plana çıkmaya başlamıştır (Cabbarlı, 2017: 53). Karadeniz ve Hazar Denizi arasında yer alan Güney Kafkasya enerji nakil güzergahlarının kesiştiği bir noktada olması nedeniyle bölge ülkelerinin ve küresel güçlerin ekonomik ve politik mücadele alanıdır (Cabbarlı, 2017: 51). Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Kuzey Kafkasya bölgesinde Rusya hakimiyetini sürdürmüş, Güney Kafkasya'da bulunan Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan ise bağımsızlıklarını kazanmışlardır (Kemoklidze ve diğerleri, 2012: 1612).

2. Klasik Avrasyacılık ve Yeni Avrasyacılık

Avrasya bölgesi, dünya üzerindeki pek çok siyasal güç merkezinin ortasında yer alan ve bu niteliği ile söz konusu güç merkezlerinin arasında sıkışıp kalan bir coğrafyanın adıdır (Sakwa, 2017: 201). İlk kez Alman coğrafyacı Aleksander Gumboldt (1769-1859) ve etnograf Vladimir Lamanski (1833-1914) tarafından bir coğrafyaya verilen isim olarak kullanılan *Avrasya terimi* on dokuzuncu yüzyıl Rusya'sında felsefi ve siyasal bir anlam kazanmış, yirminci yüzyılda ise Rusya'nın mevcut jeopolitik sorunlarına çare arayan hakim siyasal akımlardan biri olan Avrasyacılık düşüncesinin temellerini oluşturmuştur (Akgül, 2009: 16). Bu niteliğiyle Avrasyacılık, 1920'li ve 1930'lu yıllarda

sürgündeki Rus yazarlar tarafından Rusya'nın hem Avrupalı hem de Asyalı kimliğe sahip oluşunun ön plana çıkarılması şeklinde geliştirilen bir düşünce akımı hüviyetine sahip olmuştur (Sakwa, 2017: 208). Bununla birlikte Avrasyacı entegrasyon çok farklı öncelikleri ve çağrışımları ile ve bununla bağlantılı olarak belirginleşen muğlak içeriğiyle Rus siyasal elitlerinin çözümlemelerinde yer alan bir siyasal düşünce akımıdır (Poza, 2017: 165). Asya ve Avrupa kıtalarının birleşiminden oluşan Avrasya bölgesi, Rus siyasi tarihinde önemli bir yere sahip olan Avrasyacılık hareketine kaynak teşkil etmiştir. Avrasyacılık ve Avrasya terimleri Sovyet sonrası dönem itibarı ile 1991'de yeniden siyasal gündeme gelmiş, söz konusu Avrasyacılık terminolojisi Rusya'nın Asya ile Avrupa kıtaları arasında yer alan kendine özgü konumunun ön plana çıkarılması şeklinde gelişmiştir (Laurelle, 2008: 1).

Avrasyacılık günümüzde *Yeni Avrasyacılık* olarak Soğuk Savaş sonrası dönemin dönüşen şartlarına yanıt verecek şekilde yeniden üretilerek Rus dış siyasetindeki ağırlığını sürdürmeye devam etmektedir (Serbest, 2017: 286). Anıl Çeçen Avrasya bölgesini şu şekilde açıklamaktadır:

Geniş anlamıyla, Avrasya kavramı bütün Avrupa ve Asya kıtasını yani dünyanın ana karasını ifade etmektedir. Dar ve gerçek anlamıyla ise, Avrupa ve Asya kıtalarının birleştiği bölgedir. Viyana hattından başlayarak Avrupa'nın doğusu ile Balkanlar, Karadeniz, Kafkasya, Anadolu, Orta Doğu, ve Orta Asya Avrasya kıtasının bölgeleridir. Bütün bu bölgeleri içine alan geniş alana, coğrafya dilinde ve dünya politikasında Avrasya denilmektedir. Avrasya denildiğinde Avrupa ve Asya kıtalarının kesiştiği büyük alan anlaşılacaktır. Bir anlamda dünyanın anakarasını oluşturan bölgenin orta kısmı Avrasya olarak tanımlanabilir (Çeçen, 2015: 386).

Görüldüğü üzere Çeçen'in Avrasya tanımı, siyasal ve coğrafi bakımdan Avrasya coğrafyası hakkında açıklayıcı bir perspektif sunmaktadır. Buna göre Avrasya, en temel anlamıyla Avrupa ile Asya kıtalarını birbirine bağlayan geniş bir bölgenin adı olarak kullanılmaktadır.

Aleksandr Dugin Rusya'nın entelektüel ve siyasal hayatına ilk olarak anti-Amerikancı yaklaşımı ve bununla bağlantılı olarak gelişen anti-batıcı söylemleriyle 1990'lı yıllarda girmiştir (Shlapentokh, 2014: 381). Sovyet sonrası dönemde Rusya Federasyonu'nun dış politikasının yeniden şekillenmesinde etkili isimlerden biri olan, 1990'lı yılların ortalarından günümüze kadar uzanan süreçte Rusya Federasyonu'nun aktif dış politikasını etkileyen ve yönlendiren düşünceleri ile ön plana çıkan Aleksandr Dugin, Rus jeopolitik yaklaşımını Avrasyacılık bağlamında ele alarak Rusya'nın siyasal, ekonomik ve teknolojik zafiyetlerini teorik olarak gidermeye yönelik yeni bir Rus nüfuz ve hakimiyet alanı kurmayı amaçlamıştır (Yalçınkaya, 2010: 291-292). Böylece büyük ölçüde

Dugin'in katkılarıyla oluşturulan, Rus entelektüel çevrelerinde ve dolayısıyla Rus siyasal hayatında sahip olduğu hakim konumu ile *Yeni Avrasyacılık*, Rusya Federasyonu'nun mevcut ideolojik gereksinimlerini karşılama niteliğine sahip teorik formüller bütünüdür (Kaya, 2013: 156).

Felsefi ve siyasal temelleri bakımından büyük oranda Klasik Avrasyacılık'tan etkilenen Yeni Avrasyacılık, Batı karşıtlığını ve yeniden büyük Rusya'yı kurma hedefini benimseyen grupların etkin olduğu jeopolitik bir düşünce akımıdır (Akgül, 2009: 10). Bununla birlikte Yeni Avrasyacı olarak adlandırılan grupların dış politikaya yönelik yaklaşımlarında birbirlerinden farklı öncelikler yer almaktadır. Günümüzde Avrasyacı olarak adlandırılan bu grupların kendi aralarında türdeş olmayışları ve sahip oldukları ideolojik farklılıklar Rusya Federasyonu'nun takip ettiği dış politikaya da yansımaktadır. Dış politikaya yaklaşımları çerçevesinde Yeni Avrasyacı gruplar *ılımlılar* ve *aşırılıkçılar* olarak iki ana ekseninde ayrılmaktadır (İşyar, 2013: 159). Bu ayrıma göre bir tarafta demokrasinin tesis edilmesi ve Batı ile ilişkilerin geliştirilmesi yönünde birtakım önceliklere sahip olan *ılımlı Avrasyacılar* yer alırken, diğer tarafta kendi içlerinde eski Sovyet coğrafyasında ılımlı bir yayılmadan yana olan *modernleşmeciler* ile Sovyet coğrafyasının çok daha ötesine uzanan hızlı ve geniş çaplı bir yayılmadan yana olan *yayılmacılar* olarak ikiye ayrılan *aşırılıkçı Avrasyacılar* yer almaktadır (Kaya, 2013: 160).

Klasik Avrasyacılığın kuramsal ve felsefi temellerini de içeren *Yeni Avrasyacılık*, Klasik Avrasyacılığın uluslararası sistemdeki gelişmelere yönelik olarak geliştirilmiş bir şeklidir. Bunun en belirgin göstergesi ise Klasik Avrasyacılık'taki Avrasya ile Roma-Germen medeniyeti arasındaki karşıtlığın Yeni Avrasyacılık'ta ABD'nin önderlik ettiği Atlantik İttifakı'na yöneltmiş olmasıdır (Erdem, 2011: 101). Başlangıçta Klasik Avrasyacılar kendilerine özgü Avrasyacılık yaklaşımlarını bütünüyle entelektüel ve düşünsel nitelikli bir girişim olarak görmüşlerdir (Glebov, 2017: 175). Klasik Avrasyacılık devlet düzeyinde karşılık görmezken *Yeni Avrasyacılık* yaklaşımının Rusya'nın dış politikasında resmi düzeyde uygulama alanı bulduğu görülmektedir (Erdem, 2011: 103). Klasik Avrasyacılar Avrasya'yı coğrafi sınırlarla uyum içinde olan bir uygarlık alanı olarak ele almaktadır. Yeni Avrasyacılar için ise *Avrasya* herhangi bir coğrafi alana veya benzersizliği vurgulanan bir uygarlık tanımına indirgenemez. Yeni Avrasyacılık'ta Avrasya bölgesi siyasal ve ideolojik bir içerik kazanmış, Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan Amerikan küresel egemenliğine yönelik bir tepki ile Avrasya bölgesinin sınırları Amerikan hegemonyasına karşı mücadele eden ülkeleri ve bölgeleri kapsayacak şekilde genişletilmiştir (Bassin, 2011: 124). Dolayısıyla Klasik Avrasyacılık'ta Rusya'nın antitezi olarak Kıta Avrupası'na, Yeni Avrasyacılık düşüncesinde ise Amerikan merkezli *Atlantik İttifakı'na* vurgu yapılmaktadır (Bassin, 2011: 128).

SSCB'nin dağılması ile komünist bloğun çözülmesinin ardından Rusya neo-liberalizm, Slavofilizm, Avrasyacılık ve Neo-liberalizm gibi düşünce akımlarının bir mücadele alanı olmuştur (Sheiko ve Brown, 2017: 127). *Avrasyacılık* terimi 2000'li yılların başından itibaren Rusya'da hakim olmaya başlayan dış politika yaklaşımının temelini oluşturmuştur (Laurette, 2008: 7). Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından yeniden biçimlenen ve popülerleşen Avrasyacılık esasen Rus entelektüelleri, siyasetçileri ve dış politika aktörlerinin coğrafi ve jeopolitik hedefleri ile uyumlu bir içeriğe sahiptir. Bu yönüyle Rusya'nın tarihsel anlamda değişen ve yenilenen jeopolitik durumu *Yeni Avrasyacılık* düşüncesinin temel dayanak noktasını oluşturmaktadır (Kaya, 2013: 160). Rusya'nın Batılı bir ülke olmaktan çok Asyalı kimliğine işaret eden Klasik Avrasyacılar, Türk-Moğol kabilelerinin ve devlet sisteminin Rus devlet düzenini ve Rus kültürünü önemli ölçüde etkilediğini savunmuşlardır (Paradowski ve diğerleri, 1999: 21). Yeni Avrasyacılık yaklaşımında ise kuramsal ve tarihsel değerlendirmelerden çok jeopolitik değerlendirmeler ağırlık kazanmaktadır (Kaya, 2013: 155). Ayrıca Yeni Avrasyacı harekette aktüel siyasetle meşgul olmaktan çok devlet organizasyonuna ideolojik anlamda nüfuz etme ve dış politikayı yönlendirme hedefi ön planda yer almaktadır (Kaya, 2013: 158). Rusya merkezli Yeni Avrasyacı akımın savunucuları Rusya'nın eski Sovyet coğrafyasında etkinliğinin artırılmasını talep etmekte ve yeniden güçlü bir devlet vasfına kavuşabilmesi için eski Sovyet coğrafyasında etkin bir dış politika izlemesi gerektiğini kabul etmektedirler (Kaya, 2013: 161; Bassin, 2016: 227-229). Yeni Avrasyacılık akımının dış politika yaklaşımı bağlamında bir diğer önemli husus ise Soğuk Savaş sonrası tek kutuplu uluslararası düzende Avrasya bölgesinde giderek artan Amerikan hegemonyasının dengelenmesinin gereğine yapılan vurgudur (Kaya, 2013: 163).

Soğuk Savaş sonrası dönemde kurulan Bağımsız Devletler Topluluğu ve Şangay İşbirliği Örgütü gibi yeni uluslararası örgütler aracılığıyla Rus dış politikasının Avrasyacılık ekseninde yeniden şekillendirilmesini destekleyen, devletler arası ilişkileri çatışmacı bir yaklaşımla ele alan ve güçlü devlet fikrini öne çıkaran Aleksandr Dugin (Kaya, 2013: 154) Orta Asya'da bağımsızlıklarını kazanan Türk cumhuriyetleri ile Kafkasya bölgesine yönelik olarak merkezinde Rusya Federasyonu'nun dış politik menfaatlerinin bulunduğu çözüm önerileri ileri sürmüştür (Yalçınkaya, 2010: 292). Dolayısıyla Rus dış politikasını Avrasyacı bir yaklaşımla ele alarak Rusya'nın yirmi birinci yüzyıldaki güç ve nüfuz kaybını gidermeye çalışan Dugin, yıkılan Sovyetler Birliği'nin hakimiyet sahasında Rus nüfuzunu yeniden tesis etmek için *strateji* temelli bir yaklaşım ileri sürmektedir (Yalçınkaya, 2010: 291-292).

Yeni Avrasyacılık günümüzde Rus milliyetçiliğine yakın bir söylem ile belirginleşen yeni bir ideolojik yönelim niteliğindedir (Laurette, 2008: 13). Böylece Rusya merkezli Avrasyacılık, Türk ve İslam merkezli oluşturulacak bir

diğer Avrasya modeli ile tezat oluşturmakta, ayrıca büyük bir emperyal güç olan Rusya Federasyonu ile Türkiye Cumhuriyeti'nin eşit koşullarda ittifak yapabilmesi -Putin yönetimindeki yeni dönemde Rusya'nın yakın çevresi üzerinde emperyal ve yayılmacı baskılar kurma politikaları da dikkate alındığında- oldukça problemlili bir süreci gözler önüne sermektedir. Bu durum Türkiye ile Rusya arasında eşit koşullar temelinde kurulacak bir Avrasya birlikteliğinin önündeki engellerin başında gelmektedir (Çeçen, 2015: 22). Dolayısıyla Rusya Federasyonu'nun yayılmacı ve emperyal dış politikasının geçerliliğini koruduğu müddetçe Dugin tarafından teorik olarak geliştirilen *Yeni Avrasyacılık* düşüncesinin Türkiye ile Rusya arasında yeni dönemde kurulacak ikili ilişkilerin olumlu anlamda geliştirilmesinin zeminini ortadan kaldıracabilecek önemli bir etken olduğunu savunmak mümkündür (Çeçen, 2015: 25).

Kültürel boyutu ile Avrasyacılık hareketi, Batı medeniyetinin simgesi olan ve evrenselliği vurgulanan unsurlara karşı Rus kültür ve toplum yapısına uygun bir yaklaşımla jeopolitik alternatiflere ulaşma çabasıdır (Akgül, 2009: 25-26). Bu bakımdan küresel hakimiyetin Avrasya bölgesine hakim olmaktan geçtiğini savunan *Yeni Avrasyacılık*, Klasik Avrasyacılık düşüncesinin geliştirilmiş bir şeklidir (Akgül, 2009: 10). Sovyetler Birliği'nin dağılması Rus toplumunu tıpkı 1920'lerde olduğu gibi bir kimlik arayışına yöneltmiştir. Söz konusu yönelimler doğrultusunda Batı yayılmacılığına karşı ortaya çıkan *Yeni Avrasyacılık*, Batı karşısında Rus toplumuna yeni bir kimlik sunması ve toplumsal anlamda ortaya çıkan zayıflık hissini önlenmesi yönünde işlevler kazanmıştır (Akgül, 2009: 27).

Avrasyacılık düşüncesinin gelişiminde etkili olan büyük kuramcılarının yaklaşımları, hem Rusya'da hem de Sovyet sonrası dönemde Rusya'ya komşu olan yeni kurulmuş cumhuriyetlerde etkisini göstermiştir (Laurelle, 2008: 10). Avrasyacılık düşüncesinin teoriden pratiğe aktarılmasında en önemli devlet adamlarından biri olan ve 1991-2019 yılları arasında Kazakistan Devlet Başkanı konumunda bulunan Nursultan Nazarbayev eski Sovyet coğrafyasında siyasal ve ekonomik entegrasyonun niteliği üzerine çalışmalar yürütmüştür (Kaplan, 2014: 23). Yirmi yıldan daha uzun bir zamandır Avrasya'da birliğin sağlanması amacıyla yönelik olarak girişimlerde bulunan Nazarbayev, Asya'da İşbirliği ve Güven Arttırıcı Önlemler Konferansı Örgütü, Şanghay İşbirliği Örgütü ve Avrasya Ekonomik Topluluğu Örgütü'nün kurulmasına öncülük etmiş siyasal aktörlerin başında gelmektedir (Kaplan, 2014: 20). Bu bakımdan Nazarbayev'in görüşleri Avrasyacılık hareketi içerisinde farklı önceliklere ve yönelimlere ağırlık veren yaklaşımların ortaya konması açısından oldukça açıklayıcı bir perspektif sunmaktadır (Laurelle, 2008: 177-179).

Dugin (2017: 37) Kazakistan'da Nazarbayev önderliğinde farklı bir Avrasyacılık modeli oluşturulmaya başlandığını, bu Avrasyacılık modelinin hem Türk dünyasına hem de Rusya'ya yönelik yaklaşma politikalarına göre

şekillendiğini vurgulamaktadır. Bununla birlikte Dugin (2017: 60) Nazarbayev'i Avrasyacılık hareketinin en etkin ve samimi taraftarı olarak nitelendirmektedir. Oysa Nazarbayev'in yaklaşımı Rusya merkezli Avrasyacılık yaklaşımı ile uyumlu olmayan birtakım özelliklere sahiptir. Nitekim Kazakistan Devlet Başkanı Nazarbayev, Avrasya Birliği konusunda egemen ülkelerin eşitliğine birincil derecede önem atfetmektedir (Bassin, 2016: 275-276). Bu bakımdan Nazarbayev Avrasya'da kurulacak bir uluslararası birliğin Sovyetler Birliği dönemini yeniden canlandıracak bir araç olarak kurgulanması fikrine açıkça karşı çıkmaktadır. Bu doğrultuda Nursultan Nazarbayev Rus *İzvestia* gazetesinde yayınlanan yazısında Avrasya'da gerçekleştirilecek entegrasyonun dağılan Sovyetler Birliği'nin yeniden kurulması şeklinde algılanmaması gerektiğinin altını çizmiştir (Hürriyet, 2011). Nazarbayev'in Avrasya birliği konusundaki kendi ifadeleri şu şekildedir:

...milli bağımsızlığı tehlikeye sürükleyen SSCB'yi yeniden kurma sloganı, bizim ülkelerimizi, eskisinden beter olarak birbirinden uzaklaştıracak. Gerici güçler ne isteyip, neyle uğraşırsa uğraşsın, egemenliğin gerçekleşmiş bir hakikat olduğunu hiç kimse inkar edemez. Hiçbir devlet bağımsızlığından vazgeçmeyecek. Zorla birleştirme girişiminin, bizim devletimizin yüzünü BDT'dan dışa döndürmesi mümkündür. Birlikteliği siyasi reklam amacıyla kullanmadan, gerçek taraftarlar, medeni ileri görüşlü işbirliği sürecinin, devletlerin milli bağımsızlıklarını geliştirme gerçeğiyle birlikte yürütülüp, birbirini bütünleme mecburiyetini anlıyorlar. Ancak böyle bir işbirliği istikrar ve güvenliğin gerçek alternatifi olabilir. Avrupa, Kuzey Amerika, Güneydoğu Asya tecrübeleri bunu ispatlamaktadır (Nazarbayev, 1997: 108).

Başkalarının sadece yanlışlarından değil, başarılarından da öğrenecek çok şey vardır. Eşitlik ilkesine dayanmayan işbirliğinden hiçbir şey çıkmaz. Eşitliğe, hürriyete ve kendi faydasını gözetmeye dayanan bu işbirliği; sadece Avrasya'nın layık olduğu geleceği sağlamakla kalmayıp, XXI. Yüzyıl dünya ekonomi ve politikasının en önemli, en güçlü faktörüne dönüşeceğine şüphe yoktur (Nazarbayev, 1997: 110-111).

Bu değerlendirmeleri ışığında Nazarbayev'in Avrasya Birliği'nin devletler arası eşitlik, bağımsızlık ve karşılıklı menfaatlerin gözetildiği bir bütünleşme projesi temelinde kurulması gerektiğini savunması bakımından Rus merkezli *Yeni Avrasyacılık* düşüncesinden ayrıldığı sonucuna ulaşmak mümkündür (Anceschi, 2017: 284-285).

SSCB'nin dağılması Rus toplumunu tıpkı 1920'lerde olduğu gibi bir kimlik arayışına yöneltmiş, bu süreçte Batı yayılmacılığına karşı ortaya çıkan *Yeni Avrasyacılık* Batı karşısında Rus toplumuna yeni bir kimlik sunması ve zayıflık hissini önlenmesi yönünde yeni işlevler kazanmıştır (Akgül, 2009: 27). Böylece Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Rusya'da yeni dönemin

ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir dış politika arayışı çerçevesinde *Yeni Avrasyacılık* yaklaşımı güç kazanmaya başlamıştır. Özellikle 2000'li yıllarla birlikte büyük ölçüde Rusya Federasyonu'nun izlediği dış politikanın başat kaynağı haline gelen *Yeni Avrasyacılık* düşüncesiyle SSCB sonrası dönemde Avrasya jeopolitiğinde bağımsızlıklarını kazanan yeni ulus-devletler ile Rusya arasında başlangıçta ekonomik, daha sonraki aşamada siyasal bütünleşmeye ulaşılacak amaçlanmıştır. Bu bakımdan Rus entelektüel çevrelerinde oldukça fazla rağbet gören ve Rus dış politikasının yeni ihtiyaçları temelinde şekillenen Yeni Avrasyacılığın 1990'lı yıllarda Rus muhafazakar çevrelerinde doğmuş olan ortaklaşa bir ideoloji olarak temelde Rusya merkezli bir bütünleşmeyi hedeflediği anlaşılmaktadır (Laruelle, 2004: 115). Dolayısıyla *Klasik Avrasyacılık* ortaya çıktığı dönem itibarı ile Batı merkezli jeopolitik düşünce karşısında bütünlüklü felsefi bir yaklaşım olmasına karşın *Yeni Avrasyacılık'ta* Rusya'ya atfedilen merkezi ve öncelikli konum, Yeni Avrasyacı tezlerin Rus hakimiyetini güçlendirmeyi hedeflediğine yönelik algıyı bir hayli güçlendirmektedir.

3. Güney Kafkasya'nın Rusya için Önemi

Tarihsel olarak Rusya'nın Kafkaslar'a yönelik yayılmacı politikaları onaltıncı yüzyıla kadar uzanmaktadır. Bu çerçevede Çarlık Rusya'sı egemenliğine tekabül eden dönem itibarı ile 1550'li yıllarda ilk olarak Kazan ve Astrahan Hanlıkları Ruslar tarafından işgal edilmiş, Hazar Denizi'ne kadar uzanan Volga bölgesi kontrol altına alınmıştır. Böylece Kafkasya Rus nüfuzunun gerçekleştirildiği bir alan haline getirilmiştir (Kanbolat, 2001: 166).

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bir taraftan bölgenin Batı ile Rusya Federasyonu arasında doğal bir sınır oluşturması ve Rusya'nın yeni dönemde bölgeyi halen kendi hakimiyet alanı olarak görmeye devam etmesi ve bölge ülkelerinin toprak bütünlüklerini tehdit eden mevcut etnik çatışmaların yoğunlaşması, diğer taraftan bölgede bulunan zengin enerji kaynakları ile bölgenin doğu-batı arasında bir ulaşım ve enerji koridoru niteliğine sahip olması Kafkasya coğrafyasını uluslararası açıdan ön plana çıkaran en önemli unsurlar arasında yer almaktadır (Sandıklı, 2012: 229).

Çarlık Rusya'sından günümüze uzanan süreçte Ruslaştırma, Hristiyanlaştırma, etnik toplulukların yerlerini değiştirme, farklı etnik grupların zorla bir arada tutulması şeklinde cereyan eden Rus merkezi devlet aygıtının uygulamaları Kafkasya bölgesindeki farklı etnik toplulukların geleneksel toplumsal yapılarında önemli tahribatlara yol açmıştır (Bingöl, 2013: 155-156). Rus işgaline kadar göreceli olarak istikrar içerisinde yaşamlarını sürdüren Kafkas toplulukları Rusya'nın bölgeye yönelik yayılmacı politikaları ile hayata geçirilen böl ve yönet stratejileri ile etnik, dilsel, dinsel ve aşiret bağları temelinde

kutuplaştırılmıştır (Bingöl, 2013: 156). On sekizinci yüzyıldan itibaren giderek daha belirgin bir şekilde ortaya çıkan söz konusu yayılmacı politikalar Rusya'nın dış politika yaklaşımında başta Kafkasya olmak üzere Balkanlar, Orta Asya ve Baltık bölgelerinde ağırlık kazanmaya başlamıştır (Kanbolat, 2001: 166).

SSCB'nin dağılmasının ardından kurulan ve Sovyet sonrası dönemde nüfus itibarı ile yüzden fazla etnik topluluğu içerisinde barındıran Rusya Federasyonu, Avrasya'dan Pasifik bölgesine kadar uzanan geniş bir coğrafyada konumlanan ve federal sistemle yönetilen bir devlettir (Haro, 2010: 43). Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından *Yakın Çevre Doktrini* ile Kafkasya'da Rus hegemonyasının tesis edilebilmesi için Güney Kafkasya bölgesi öncelikli alan olarak belirlenmiştir. *Yakın Çevre Doktrini* ile Kuzey Kafkasya'da Rus hegemonyasının gerçekleştirilmesinin yolunun Rusya'nın Güney Kafkasya'ya nüfuz edebilmesine bağlı olduğu kabul edilmiştir (İzzetgil, 2016: 51). Dolayısıyla Rusya bağımsızlıklarını kazanmış Kafkasya devletlerine yönelik olarak *Yakın Çevre Doktrini* çerçevesinde politikalar geliştirmeye başlamıştır. Böylelikle Kafkasya'da yer alan devletleri Rus ulusal menfaatleri doğrultusunda yönlendirmeyi amaçlayan Rusya, Ermenistan ile stratejik ortaklık düzeyinde yakın diplomatik ilişkiler geliştirirken Azerbaycan ve Gürcistan ile ikili ilişkilerinde zaman zaman karşı karşıya gelmiştir. Söz konusu yeni dönemde Rusya'nın Azerbaycan'da ve Gürcistan'da ortaya çıkan etnik temelli sorunları siyasal nüfuzunu artıracak bir araç olarak kullanması, mevcut problemleri büyüterek bölgesel istikrarsızlığı artıran ve ayrıca uluslararası enerji projelerinin geliştirilmesini engelleyen önemli etkenler arasında yer almaktadır (Kasım, 2009: 125-126).

4. Rusya'nın Güney Kafkasya Politikası

Rusya için güvenlik bakımından son derecede önemli olan Kafkasya etnik farklılıkların, buna bağlı olarak ortaya çıkan çatışmaların yoğun olarak yaşandığı ve kökleşmiş sorunların var olduğu bir bölgedir. Rusya için birincil derecedeki öncelik Kafkasya'da süregelen mevcut etnik temelli bölgesel çatışmaların bölgenin bütünü üzerinde Rus hakimiyetinin tesis edilmesi yönünde kullanılması olmuştur. Sovyet sonrası dönemde *Yakın Çevre Doktrini* ile eski Sovyet cumhuriyetleri Rusya'nın yeni komşuları olarak tanımlanmış ve Rusya'nın bu bölgelerdeki menfaatleri vurgulanarak Bağımsız Devletler Topluluğu adı altında yeni bir örgüt kurulmuştur. Böylece Rusya'nın tarihsel ve aynı zamanda güncel nüfuz alanları olarak belirlenmiş olan Orta Asya, Kafkasya, Baltık ve Balkan coğrafyalarının Türkiye, AB, ABD ve Çin'in kontrolüne girmesi engellenmeye çalışılmıştır (Çeçen, 2015: 21).

1993 yılında *Yakın Çevre Doktrini* adı verilen bir dış politika yaklaşımı ile eski Sovyetler Birliği toprakları Rusya Federasyonu'nun yakın çevresi ilan

edilmiş, Rusya'nın bölgedeki dış politika hedefleri öncelik kazanmıştır. *Yakın Çevre Doktrini* ile ortaya konulan bu hedeflerden biri Rusya'nın eski Sovyet bölgesinde yer alan yeni dönemin bağımsız devletleriyle ekonomik, askeri ve siyasal iş birliğinin geliştirilmesi iken, diğeri de yeni bağımsızlıklarını kazanmış olan bu devletlerle ortak bir barış gücü çerçevesinde Bağımsız Devletler Topluluğu adlı bir örgütün kurulması olarak belirlenmiştir (Şeker, 2011: 566).

2000'li yıllarda askeri ve ekonomik güç kapasitesini belirgin bir şekilde artıran Rusya Federasyonu SSCB'nin dağılmasıyla Kafkasya'da ve Orta Asya'da bağımsızlıklarını yeni kazanan ülkeler üzerinde siyasal nüfuzunu önemli ölçüde artırmayı ve bu ülkelerin Rusya'ya bağımlılıklarının tesis edilmesini hedeflemiştir (Güneş, 2013: 196). Ayrıca Kafkasya ve Orta Asya bölgelerinde siyasal nüfuzunu artırmayı amaçlayan Rusya, söz konusu bölge ülkelerinin Rus merkezli uluslararası enerji projelerini kabul etmelerini sağlayacak girişimlerde bulunmaktadır (Güneş, 2013: 196). Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya'daki önceliklerini bölgede bulunan Rus askeri ve siyasal varlığının sürdürülmesi, NATO'nun bölgeye yönelik politikalarının önlenmesi, Batı kaynaklı kurumların bölgedeki faaliyetlerinin ve Batılı güçler öncülüğünde gerçekleştirilecek iş birliği projelerinin kısıtlanması ve Abhazya'nın kıyı bölgesindeki limanların aktif bir şekilde kullanılması şeklinde sıralamak mümkündür (Abushov, 2009: 204).

2008 yılında Rusya'nın Gürcistan'a yönelik askeri müdahalesi Sovyet sonrası dönemde Kafkasya'da ve bütün diğeri eski Sovyet coğrafyasında yeniden Rus nüfuzunu tesis etme çabasını gözler önüne seren en somut girişimlerden biridir. Dolayısıyla Rusya'nın Gürcistan hamlesi Sovyet sonrası yeni uluslararası düzende Kosova'nın bağımsızlığını kazanmasına ve Gürcistan'ın NATO ile yakınlaşmasına yönelik olarak Kafkasya'da artan ABD ve AB etkisine karşı geliştirilen bir hamle niteliği taşımaktadır (Mankoff, 2009: 293-294).

Rusya için Gürcistan Güney Kafkasya'daki Rus nüfuzunun sağlanmasında en problemlili ülkelerden biridir. Gürcistan'ın ABD yanlısı dış politika tercihi, Çeçen meselesinde Rusya ile ters düşmesi ve Rus askeri üsleri konusundaki olumsuz tutumu nedeniyle Rusya-Gürcistan ilişkileri Güney Kafkasya'daki en önemli çatışma alanlarından birini oluşturmaktadır (Kelkitli, 2008: 75). Gürcistan'ı Rus dış politikasında öne çıkaran bir diğeri unsur ise Gürcistan'ın Kuzey Kafkasya'ya bitişik bir konumda yer almasıdır. Gürcistan Rusya Federasyonu'nun sorunlu bölgeleri arasında yer alan Çeçenistan, Dağıstan ve İnguşetya bölgeleriyle kara sınırına sahip bir devlettir ve bu çerçevede Rusya için Gürcistan, Kuzey Kafkasya'nın kontrolünün sağlanabilmesi için kazanılması gereken bir ülkedir (Öztürk, 2013: 236-237). Rusya ile Gürcistan arasındaki ilişkiler Gürcistan'ın bağımsızlığını kazanmasından sonraki dönemde sorunlu bir şekilde devam etmiş; Gürcistan'ın bağımsızlık sonrası ilk dönemde Bağımsız Devletler Topluluğu'na üye olmamasına Rusya, Abhazya ve Güney Osetya

sorunlarında Gürcistan'ın karşısında birtakım politikalar geliştirerek yanıt vermiştir (Kasım, 2009: 132).

Çeçen meselesi Rusya için Kafkaslarda öncelikli sorunlardan biridir. 1994 yılında bağımsızlık yanlısı Çeçenistan'ın Rusya tarafından işgali iki yıl sürmüş, bu süreçte binlerce insan yaşamını yitirmiştir. Geniş kapsamlı bir hareketle Çeçenistan'ı işgal eden Rusya Çeçenlerin sert direnişiyle karşılaşmış, neredeyse iki yıl süren savaşın sonunda Çeçenlerin Grozni'yi Ruslardan almaları üzerine Rus birlikleri geri çekilmiştir. Birinci Çeçen-Rus Savaşı'nda istediği sonucu alamayan Rusya mevcut durumu 2001 yılına kadar erteleme yolunu tercih ederek Çeçenistan devlet başkanı Aslan Mashadov yönetimi ile antlaşma imzalamış ve Çeçen meselesini 2001 yılına kadar ertelemiştir (Evangelista, 2002: 1). Rus silahlı kuvvetlerinin Çeçenistan'a yönelik ilk müdahalesinde başarısız olması Rus kamuoyunda askeri yöntemlerin kısmen de olsa sorgulanmaya başlamasına ve sonuç olarak Rus dış politikasında askeri politikaların ağırlığını kaybetmesine kapı aralamıştır (İşyar, 2013: 197). Ayrıca Birinci Çeçen Savaşı sonrasında 1996 yılında Primakov'un Dışişleri Bakanı olmasıyla birlikte Rus dış politikasının yürütülmesinde Savunma Bakanlığı'nın etkisi azalırken Dışişleri Bakanlığı'nın belirleyiciliği söz konusu olmaya başlamıştır (İşyar, 2013: 194-195).

1991 yılında SSCB'nin varisi olarak uluslararası sistemde yerini alan Rusya Federasyonu ilk olarak demokrasiye, serbest pazar ekonomisine ve dış politikada da Batı ile işbirliğine yönelmiştir. Devlet Başkanı Boris Yeltsin'in desteklediği Avrupa ülkeleri ve ABD ile uyumu gözeten dış politika yaklaşımı Rusya Federasyonu'nun izlediği dış politikanın temel dayanağı olmuştur (Derman, 2016: 287-289). Başta en önemli destekçilerinden biri olan Dışişleri Bakanı Andrei Kozirev olmak üzere 1992 yılının ortalarına kadar Rus dış politikasında hakim paradigmayı şekillendiren Batı yanlısı gruplar Rusya'nın AGİT ve NATO gibi Batı merkezli örgütlerle ilişkilerinin geliştirilmesi gerektiğini savunmuşlardır (Arbatov, 1993: 9-10). SSCB döneminde de dışişleri bakanlığı yapmış olan *Kozirev*, ABD ve diğer batılı devletleri Rusya'nın doğal müttefikleri olarak kabul etmiş, buna karşılık Rus milliyetçi çevreleri tarafından ülkesinin çıkarlarını savunmadığı gerekçesiyle yoğun bir şekilde eleştirilmiştir (İsmayılov, 2013: 93).

Öte yandan *Atlantikçi* olarak da adlandırılan Batı yanlısı grupların komünist rejim taraftarları ile Slav birliğini savunan aşırı milliyetçiler tarafından eleştirilmeye başlamasıyla Rusya'nın dış politikasında etkili olacak Avrasyacılık akımı ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu bakımdan komünistlerin lideri konumunda olan Gennadiy Züganov'un Dugin ve Avrasyacı yazar Aleksander Prohanov ile yakınlaşması Yeni Avrasyacılık çatısı altında birleşen komünistler ile monarşist ittifakın temelini oluşturmuştur (Dugin, 2017: 34). 1991-1993 yılları arasında Dışişleri Bakanı Andrei Kozirev'in önderliğindeki Atlantikçi grubun etkisi altında Rus dış politikasındaki Batı yanlısı eğilim kaçınılmaz olarak

Türk-Rus ilişkilerine de olumlu şekilde yansımıştır. Ancak 1993 yılında Yeltsin tarafından onaylanarak yürürlüğe giren yeni dış politika konsepti temelinde Rus dış politikasında yakın çevre olarak adlandırılan eski Sovyet coğrafyasına ağırlık verilmeye başlanmasıyla birlikte Türkiye-Rusya ilişkilerinin olumlu seyri de değişmiştir (Özkan, 2010: 121).

1993 yılında yakın çevresini ve dolayısıyla Güney Kafkasya'yı stratejik çıkar alanı olarak kabul eden Rusya, SSCB sonrasında ortaya çıkan güç boşluğunu doldurma hedefini ön plana çıkarmaya başlamıştır (İşyar, 2013: 183). *Yakın Çevre Doktrini* ile Güney Kafkasya'yı yaşamsal çıkar alanı olarak belirleyen Rusya uluslararası sistemdeki diğer bölgesel ve küresel aktörlerin bölgedeki etkisini önlemeye yönelik birtakım girişimlerde bulunmuştur. Yeltsin döneminde Kafkasya ve Orta Asya bölgelerine yönelik olarak benimsenen Yakın Çevre politikası Putin döneminde de geçerliliğini korumuştur (Kasım, 2009: 122). Putin döneminde eski Sovyet coğrafyasının Rusya'nın yaşamsal çıkar alanı olduğu anlayışıyla dış politikada Bağımsız Devletler Topluluğu'na üye ülkelere ağırlık verilmeye devam edilmiştir (Hekimoğlu, 2007: 79-85). Söz konusu diplomatik girişimler Bağımsız Devletler Topluluğu çatısı altında yürütülecek etkin politikaların Rusya'nın güvenliği açısından da stratejik değer taşıdığı varsayımına dayanmaktadır. 2012 yılında Putin'in üçüncü kez devlet başkanlığına seçilmesinin ardından Rusya, ABD ve NATO'nun yayılcı girişimlerine karşı -Suriye'nin Tartus Limanı'na Amiral Kuznetsov adlı uçak gemisiyle birlikte bir savaş filosu gönderilmesi örneğinde de görüldüğü üzere etkin savunma stratejisini benimsemiştir (İşyar, 2013: 321). Putin döneminde NATO'nun Rusya sınırlarına uzanacak şekilde genişlemesi birincil tehdit olarak kabul edilirken ABD'nin Doğu Avrupa'da füze-savar sistemleri geliştirme girişimleri ikincil tehdit olarak kabul edilmiştir (İşyar, 2013: 320).

Yakın Çevre politikası çerçevesinde Güney Kafkasya'daki etkinliğini artırmaya çalışan Rusya için bölge ülkelerinin Bağımsız Devletler Topluluğu'na üyeliklerinin sağlanması ve bölgede yeni Rus askeri üslerinin kurulması en önemli stratejik hedefler arasında yer alır. Sovyet sonrası dönemde Kafkasya'da bağımsızlıklarını kazanmış olan devletlerin dış politika yaklaşımları incelendiğinde Azerbaycan ve Gürcistan'ın daha çok toprak bütünlüklerinin korunmasına ağırlık verdiği, Ermenistan'ın ise yayılcı bir dış politika izlediğini söylemek mümkündür. Bununla birlikte Ermenistan Rusya ile yakın ilişkiler geliştirirken Azerbaycan'da ve Gürcistan'da daha çok Batı'ya dönük bir dış politika yaklaşımı geçerlilik kazanmıştır (Kasım, 2009: 84).

Ermenistan askeri, ekonomik ve siyasi bakımdan Rusya'ya bağımlı bir durumdadır (Tüysüzöğlü, 2014: 15). Ermenistan ile Rusya arasındaki ilişkiler hem ikili düzeyde hem de BDT çerçevesinde olumlu bir görünümde seyretmiştir. Azerbaycan ve Gürcistan ile problemleri ilişkilerine karşın Rusya Ermenistan ile yakın ilişkiler geliştirmiş, Ermenistan'da asker konuşlandırmaya başlamıştır.

Sovyet sonrası dönemde Rusya-Ermenistan ilişkileri olumlu seyrederken Azerbaycan ile Rusya arasında birtakım problemler ortaya çıkmıştır.

Ayaz Muttalibov döneminde dış politikada Rusya Federasyonu ile yakın ilişkiler geliştiren Azerbaycan (Beşikçi, 2016: 238) bağımsızlık sonrası ilk devlet başkanlığı seçimlerini Elçibey'in kazanmasıyla Rusya'dan uzaklaşmaya başlamıştır. Bu dönemde Azerbaycan'ın Bağımsız Devletler Topluluğu'na üye olmaması ve enerji projelerinde Rusya dışı alternatifleri desteklemesi Rusya ile ilişkilerin seyrinin değişmesine neden olmuştur. 1992'de Rusya hegemonyasına karşı bir dış politika yaklaşımı benimseyen, BDT Antlaşması'nın onaylanmasına karşı çıkan ve Azerbaycan enerji kaynaklarının uluslararası pazarlara iletilmesinde Rusya dışı enerji ulaşım güzergahlarını tercih eden Elçibey dış politikada önceliği Türkiye'ye ve Batı'ya vermiştir (Caferov, 2011: 41-43). Bu dönemde Azerbaycan'ın Türkiye ve Batı ile olumlu seyreden ilişkilerinden rahatsız olan Rusya Azerbaycan'ı yeniden Rus yörüngesine almak ve BDT üyeliğini gerçekleştirmek için Karabağ sorununda Ermeni tarafından yana politikalar geliştirmiştir (Uzer, 2012: 250-251). Dağlık Karabağ sorununda Rusya esas olarak Ermenistan'ı açıkça desteklemekle birlikte gelişen koşullara göre mevcut sorunu Batılı devletlerle yakınlaşmalarını önlemek amacıyla hem Azerbaycan'a hem de Ermenistan'a karşı bir baskı unsuru olarak kullanarak bölgedeki denetimini sürdürmeyi hedeflemiştir (Caferov ve Aslanlı, 2016: 242-243).

ABD, AB, NATO, BM ve AGİT'in Gürcistan'daki Abhazya ve Güney Osetya sorunlarına müdahale etmesini istemeyen Rusya söz konusu bölgelerdeki etnik çatışmaların bütünüyle sonlandırılmasını Rus çıkarları açısından jeopolitik bir kayıp olarak görmektedir (Özkan, 2008: 243). Güney Kafkasya'da nüfuzunu artırmayı amaçlayan Rusya Federasyonu Dağlık Karabağ sorununun yanı sıra Hazar enerji kaynaklarının Batı'ya ulaştırılmasında stratejik bir konumda bulunan Gürcistan'ın Batılı ülkelerle yakınlaşmasını Abhazya ve Güney Osetya bölgelerindeki etnik temelli çatışmalardan yararlanarak engellemeye çalışmıştır (Indans, 2007: 136-138). Ancak Abhazya ve Güney Osetya bölgeleri çerçevesinde Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün ortadan kaldırılması uzun dönemde ters domino etkisi yaparak Rusya'nın toprak bütünlüğünü de tartışmaya açabilecek bir durumun ortaya çıkmasına yol açabilecektir.

Gürcistan'da 2003 yılında *Kadife Devrim* olarak adlandırılan süreçle devlet başkanı olan Saakaşvili ABD ve Batı yanlısı politikalara ağırlık vermiştir (Demirağ, 2013: 256-259). 2008 yılında ise Rusya Gürcistan'ın Batı ile yakınlaşmasını stratejik bir kayıp olarak değerlendirerek savaş seçeneğine başvurmuş, savaşın sonunda Rusya'nın desteklediği Abhazya ve Güney Osetya bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir (Koçer, 2010: 129). Rusya'nın Gürcistan'a yönelik askeri müdahalesi Sovyet sonrası dönemde Rus dış politikasında geçerli olan liberal yaklaşımların ağırlığını yitirdiğini açıkça göstermektedir. Sonuç

olarak 2000'li yıllardan itibaren Rusya eski Sovyet coğrafyasında tesis etmeye çalıştığı Rus hegemonyasını engelleyecek bölgesel ve küresel oluşumlara karşı etkin politikalar geliştirmeye ağırlık vermiştir.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından, 1992 ile 1994 yılları arasındaki kısa süreçte, Batı demokrasi modelinin Rusya için ideal bir model olduğunu ve bu modele yönelik reformların gerçekleştirilmesini savunan liberal fikirler ve çözüm önerileri Rus siyasal hayatında ağırlık kazanmıştır (Thorun, 2009: 49-50). Böylece Rusya Federasyonu iç siyasette demokrasi ve serbest piyasa ekonomisine yönelirken, dış politikada Batı ile iş birliğinin geliştirilmesi amacına yönelik politikalar geliştirmiştir. Yeltsin döneminde ilan edilen *Yakın Çevre Doktrini*'nde ise Rusya'nın stratejik, tarihsel ve ulusal çıkarlarının korunması ve eski Sovyet coğrafyasında Batı etkisine karşı BDT'nin desteklenmesi başlıca dış politika hedefleri olarak belirlenmiştir (Hekimoğlu, 2007: 136-137). Söz konusu politikalar ile Rusya Türkiye, ABD, AB ve Çin'e karşı etkin bir güç merkezi olma özelliğini sürdürmeyi amaçlamıştır. 1990'lı yıllar süresince Rusya'nın dış politikada ağırlık verdiği sorunlardan biri NATO'nun mevcut genişleme politikaları, bir diğeri ise Kosova sorununa müdahale etmesi olmuştur (Lo, 2002: 6). Ayrıca Çeçenistan'daki Rus yenilgisi, iç politikadaki yönetsel krizler ve ekonomik problemler Rus dış politikasının önemli gündem maddeleri arasında yer almıştır (Lo, 2002: 150-151).

Putin döneminde ise Rusya'nın Güney Kafkasya Politikası Atlantikçilik akımından uzaklaşarak Avrasyacılık akımının yörüngesinde seyretmiştir. Bu çerçevede Rusya bölgedeki çıkarları doğrultusunda Kafkasya'daki mevcut sorunların sürmesini desteklemiş, bölgedeki etnik topluluklar arasındaki mevcut sorunların Rusya menfaatleri gereğince devam etmesini amaçlamış, ayrıca Kafkasya ve Orta Asya bölgelerinde yaşayan Rus kökenli etnik unsurlardan etkin biçimde yararlanmaya çalışmıştır (Kaynak, 2016: 100).

Enerji sorunu Güney Kafkasya siyasetinde en önemli gündem başlıklarından biridir. Hazar Denizi'nin statüsü ve Hazar havzasında bulunan mevcut enerji kaynaklarının uluslararası pazarlara taşınmasında belirlenecek güzergahın ne olacağı ve dolayısıyla Güney Kafkasya'da hangi ülkelerin etkinlik kuracağı sorunu Güney Kafkasya bölgesini küresel bir mücadele alanı niteliğine büründürmüştür (Roberts, 2011: 170-171). Bu çerçevede batılı devletlerin Hazar enerji kaynaklarına yönelik artan ilgisi Rusya'nın bölgeye yönelik aktif ve müdahaleci dış politika yaklaşımı ile karşıtlık oluşturmaktadır. Soğuk Savaş'ın ardından bölge genelinde desteklediği enerji ulaşım projeleri ile nüfuzunu yeniden tesis etme yönünde politikalar geliştiren Rusya Bakü-Novorossisk hattını desteklemiş, ABD ise bölgede Rus etkisini sınırlandırmayı amaçlayarak enerji boru hatlarının Rusya'dan geçmesine karşı birtakım öneriler geliştirmiştir (Guillet, 2011: 64). Rusya etkisine karşılık ABD'nin desteklediği ve Hazar petrolünün ilk defa Rusya sınırlarına girmeden Akdeniz'e iletilmesini,

Akdeniz'den de dünya pazarlarına ulaştırılmasını hedefleyen Bakü Tiflis Ceyhan enerji ulaşım hattı 2006 yılında açılmıştır (Nanay, 2009: 110). Bölgedeki ana petrol kaynaklarının BTC üzerinden bölge dışına iletilmesi Rusya'ya olan enerji bağımlılığının ve enerji alanındaki Rus etkisinin azaltılması açısından önemli bir gelişme olarak dikkat çekmektedir (Gökçe, 2013: 303).

1991'de SSCB'nin dağılmasından sonraki süreçte Güney Kafkasya'da bağımsızlıklarını kazanan devletler farklı enerji politikaları benimsemişlerdir. İlk olarak Azerbaycan ve Gürcistan Türkiye ile ortak projeler ve ikili ilişkiler geliştirerek Rusya'ya olan bağımlılıklarını kırma yönünde politikalar geliştirirken, Ermenistan Rusya ile yakın ilişkiler geliştirmiş ve enerji, güvenlik ve ekonomi alanlarında Rusya'ya bağımlı bir ülke konumuna gelmiştir. Bu çerçevede Hazar havzasında bulunan enerji kaynaklarının batıya iletilmesinde geçiş güzergahı üzerinde bulunan ve Rusya'nın İran ile bağlantısını sağlayan Ermenistan, Rusya'nın bölgedeki stratejik ortağıdır (Kasım, 2011: 328). Ayrıca Rusya-Ermenistan ilişkilerinde askeri iş birliği en önemli başlıklardan biridir. Rusya, Ermenistan ile askeri iş birliğini sürdürerek uzun dönemde Kafkasya bölgesindeki etkinliğini derinleştirmeyi amaçlarken Ermenistan, bağımsızlık sonrası takip ettiği yayılmacı ve savaş yanlısı dış politika yaklaşımı nedeniyle Rus askeri desteğine kaçınılmaz bir şekilde ihtiyaç duymaktadır.

Sonuç olarak Sovyet sonrası dönemde başlangıçta Batı ile ilişkilerin geliştirilmesine yönelik Rusya ülke içinde ve uluslararası alanda ortaya çıkan gelişmelerin de etkisiyle dış politikada yakın çevresine ağırlık vermeye başlamıştır. 1993 yılında ilan edilen *Yakın Çevre Doktrini* ile Güney Kafkasya bölgesini stratejik ve ekonomik açıdan yaşamsal çıkar alanı ilan eden Rusya bölgedeki devletlerin BDT'ye üye olmaları yönünde politikalar geliştirmiştir. Ayrıca Güney Kafkasya'da cereyan eden etnik temelli çatışmaları bölge ülkelerine karşı bir dış politika aracı olarak kullanan Rusya, enerji nakil hatlarının da Rusya sınırlarından geçmesini ve böylece bölgede Rus nüfuzunun tam anlamıyla gerçekleştirilmesini hedeflemiştir.

5. Güney Kafkasya'nın Türkiye İçin Önemi

Türk dış politikası açısından Kafkasya oldukça önemli bir bölgedir. Türkiye için Orta Asya'ya açılan bir kapı olan Kafkasya enerji ve demiryolu ulaşım projelerinde Türkiye'ye aktif politikalar geliştirebilme imkanı sağlayabilecek bir bölge niteliği taşımaktadır (Topal, 2015: 753). Kafkasya Türkiye'nin etnik ve dini bağlarının bulunduğu ve farklı toplulukları içerisinde barındıran bir coğrafyadır. Türkiye için Kafkasya Orta Asya'ya bağlanan coğrafi konumuyla öne çıkarken Kafkas ülkeleri açısından Türkiye, bu ülkelerin Batı'ya açılan kapısıdır. Bu bakımdan Asya ile Avrupa'nın kesiştiği bir noktada yer alan

Kafkasya Orta Asya'daki Türk cumhuriyetleri ile ikili ilişkilerinin geliştirilmesi bakımından oldukça önemli bir geçiş bölgesidir (Topal, 2015: 765).

Sovyet sonrası dönem itibarı ile 1990'lı yıllar boyunca Kafkasya ve Orta Asya'da bağımsızlıklarını kazanan devletlerin yeni dönemdeki durumları, Kemalist dönemin Anadolu coğrafyası ile sınırlanmış önceliklerine karşın Türk dış politikasının ağırlık verdiği konu başlıkları arasında yer almaya başlamıştır (Laruelle, 2004: 195). Kafkasya ve Orta Asya dil, din ve etnik bağlar temelinde tarihsel olarak Türkiye ile yakınlığı bulunan toplulukların yaşadığı bölgeler arasında yer almaktadır. Kafkasya'da farklı devletler içerisindeki Türkler ve Müslümanlar ile Orta Asya'da bağımsız Türk cumhuriyetlerindeki Türk toplulukları Türkiye'yi söz konusu bölgelerde aktif bir politika izlemeye yönelten en önemli etkenlerdir (Erşen, 2017: 263). Azerbaycan'da ve Gürcistan'da Türk soylu ve Müslüman toplulukların varlığı Güney Kafkasya bölgesini Türk dış politikasının yöneldiği coğrafyalardan biri haline getirmiştir. Bununla birlikte Türkiye'nin Kafkasya bölgesine yönelik dış politika yaklaşımı temel olarak bölge ülkelerinin toprak bütünlüklerinin ve bağımsızlıklarının korunmasına dayanmaktadır. Dolayısıyla Türkiye Kafkasya'da bölge ülkeleri ile iyi komşuluk ilişkilerinin tesis edilmesine ve karşılıklı iş birliğine dayanan bir dış politika yaklaşımına uygun stratejiler geliştirmeye yönelmektedir (Şahin, 2015: 475).

6. Türkiye'nin Güney Kafkasya Politikası

Kafkasya'daki en önemli bölgesel devletlerden biri olan Türkiye açısından Kafkasya sahip olduğu enerji kaynakları ve Orta Asya'ya geçiş güzergahında bulunması dolayısıyla özel bir konuma sahip bir bölgedir. Ayrıca Azerbaycan ile Türkiye arasındaki etnik, kültürel ve dini bağlar Türkiye'nin bölgeye yönelik ilgisini daha da arttırmaktadır (Kasım, 2009: 236).

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Türkiye'nin Kafkasya'da izlediği dış politika bağımsızlıklarını yeni kazanmış ülkelerin bağımsızlıklarının tanınması, demokratik ve ekonomik açıdan gelişmelerinin teşvik edilmesi, bölge ülkelerinin uluslararası örgütlere katılımlarının sağlanarak uluslararası alanda aktif bir konuma sahip olmaları ve bölgede istikrarın sağlanmasına yönelik politikaların desteklenmesi yönünde bir içeriğe sahip olmuştur (Gozen, 2011: 10). Diğer taraftan Orta Asya'daki Türk devletleri ile ilişkilerin geliştirilmesi, Türkiye'nin enerji ve demiryolu taşımacılığındaki transit geçiş noktası olma özelliğini geliştirecek bir alan olması bakımından Kafkasya Türkiye için stratejik bir bölge niteliği taşımaktadır (Topal, 2015: 767).

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Rus egemenliğinden kurtularak uluslararası sistemde yerini alan devletler aynı zamanda farklı devletlerin etkisine de açık hale gelmişlerdir. Bu dönemde Türkiye dışında

Rusya, ABD ve İran da bölgede etki alanını genişletmek için dış politikada yeni stratejiler geliştirmiştir. Söz konusu durum daha önceden bağımsız bir devletin idaresi bağlamında dönüştürücü bir birikim ve deneyime sahip olmayan yeni siyasal seçkinlerin bölgede veya bölge dışında yer alan devletlerin veya uluslararası kuruluşların etki ve yönlendirmelerine açık hale gelmelerine yol açmıştır (Kaplan, 2014: 22).

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Kafkasya ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanması ile ortaya çıkan yeni dönemde Türkiye, kuzeydoğusunda güçlü bir küresel emperyalist bir devlet yerine yeni bağımsızlıklarını kazanan, SSCB ile karşılaştırıldığında görece küçük ve zayıf komşularıyla ilişki kurmaya başlamıştır. Dolayısıyla SSCB kaynaklı tehdit algılaması büyük ölçüde ağırlığını yitirmiş, Türkiye Kafkasya'da görece rahat bir pozisyona kavuşmaya başlamış ve sonuç olarak Türkiye'nin Kafkasya ve Orta Asya bölgelerine yönelik aktif politikalar üretebilme potansiyeli ön plana çıkarılmaya başlanmıştır. Türkiye bağımsızlıklarının hemen ardından eski Sovyet cumhuriyetlerini tanımış, Ermenistan hariç olmak üzere bölge ülkeleriyle diplomatik ilişkiler kurmuş ve akabinde karşılıklı protokollere uygun olarak bölge ülkelerinde büyükelçilik düzeyinde örgütlenmiştir (Çelikipala, 2010: 95).

1921 yılında Türkiye Cumhuriyeti ile Sovyetler Birliği arasında imzalanan ikili antlaşma nedeniyle Türkiye, Orta Asya ve Kafkasya bölgelerindeki Türk soydaşlarıyla ilişkilerini yeterince geliştirememiştir. Sovyetler Birliği'nin dağıldığı döneme kadar Türk dünyasına yönelik aktif politikalar geliştiremeyen Türkiye Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Orta Asya ve Kafkasya bölgelerine yönelik dış politika yaklaşımını büyük ölçüde değiştirmiş, söz konusu bölgelerdeki akraba topluluklarla Türkiye arasındaki tarihsel ve kültürel bağlar ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır (Özkan, 2010: 120).

Özellikle Turgut Özal, Orta Asya'da Türk nüfuzunu artırmaya yönelik politikalar uygulayarak Batılı ülkeler nezdinde Türkiye'nin stratejik konumundan kaynaklanan özelliklerini ön plana çıkarma yönünde girişimlerde bulunmuştur (Larrabee, 2011: 103). Buna karşılık olarak Türkiye'nin Orta Asya'ya açılma yönünde geliştirdiği politikalar, Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev tarafından farklı bir perspektifle değerlendirilmiştir. Nazarbayev Türkiye'nin Orta Asya'ya açılmasını kendi ifadeleriyle şu şekilde açıklamaktadır:

Özal, Kazakistan'a birkaç defa geldi. Bana göre o, Orta Asya ülkeleri ile sadece iyi ilişkiler kurmak için değil, bir zamanlar Kemal Atatürk'ün arzuladığı, Türk devletlerinin çok kuvvetli bir birlik oluşturmasını gerçekleştirmek amacıyla geliyordu. Bu düşüncesini gizlemiyordu. Baykal'dan Kara Denize ve Tuna'ya kadar uzanan Türk Dünyasını

birleştiren Büyük Türkiye ve Pantürkizm ülküsünün taraftarıydı (Nazarbayev, 1997: 200).

Belirtmek istediğim şey, bu düşüncede olan insanlar bizde de vardı. Çoğu insan, Türkiye'nin bizim bütün meselelerimizi çözebileceğini düşündü. Tabii, bizim eski hayatımızın nasıl olduğunu bilmeyen insanlar için böyle hayal kurmak kolaydır. Ama bu, gerçekte neyi gösteriyor? Bu, daha yeni elde ettiğimiz bağımsızlıktan vazgeçme, komşularla geleneksel bağları koparma, bir "büyük ağabey yerine" ikinci "büyük ağabeyi" boynuna bindirmek demektir (Nazarbayev, 1997: 200).

Türk devletleri başkanlarının İstanbul'daki ilk toplantısı sırasında bu mesele, Türk meslektaşlarımızın hazırladığı beyannamede açıkça ifade edildi. Tarihi kök birliğimize, dilimiz ve kültürümüzün ortaklığına, geleneklerimizin aynılığına dayanarak, Türkiye ile işbirliği yolunu tutacağımızı belirtiyordu. Ben, Turgut Özal'ı incitmeye mecbur oldum. Bu açıklamaya imza atmayacağımı söyledim. Sadece ekonomik, insani ve siyasi ilişkilere taraftar olduğumu ifade ettim. Kökümüzün aynı olduğu da, kültür benzerliğimizin olduğu da doğrudur. Uzun zamandır birbirimizden uzak kaldığımız da malumdur. Ben, daha yeni elde ettiğimiz bağımsızlığımıza, her devletin egemenliğine saygı duyarak, medeniyetimizin kopmuş olan bağlarının yeniden bağlanmasını teklif ettim. Fakat başka halklar ve devletlerle ilişkilerimizi koparmayacağımızı, kimle olursa olsun bir daha eşit olmayan ilişkilere girmeyeceğimizi belirttim (Nazarbayev, 1997: 200-201).

Bu değerlendirmelerinden Nazarbayev'in Avrasya birliği konusunda devletlerin egemen eşitliği prensibine önem verdiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla daha önce de belirtildiği gibi Sovyetler Birliği'nin yeniden canlandırılması yönündeki politikaları benimsemeyen, bu yönüyle Rusya merkezli Avrasyacılık düşüncesini desteklemediği anlaşılan ve söz konusu yaklaşımların Kazakistan'ın bağımsızlığına ve devletler arası eşitlik prensibine aykırı olduğunu savunan Nazarbayev'in Türkiye-Kazakistan ilişkilerinde de eşitlik prensibi ile uyumlu politikaları desteklediği çıkarımında bulunmak mümkündür.

1990'ların sonuna doğru Türk dış politikasında Orta Asya ülkelerinin yerine Güney Kafkasya ülkeleri daha fazla ağırlık kazanmaya başlamıştır (Larrabee, 2011: 106). Türkiye'nin Orta Asya ve Kafkasya bölgelerine yönelik önceliklerindeki bu dönüşüm, esasen Türkiye'nin Orta Asya'ya ulaşmada kaynak ve altyapı imkanları konusundaki kısıtlılıklarının yanında Orta Asya coğrafyasının görece uzak konumundan da kaynaklanmıştır. Bu bağlamda Türkiye açısından Kafkasya coğrafi yakınlığın da etkisiyle Türk dış politikasının öncelikli alanlarından biri haline gelmiş, Kafkasya'da kurulacak Türk nüfuzunun Orta Asya'ya ulaşmak için bir zorunluluk olduğu anlayışı Türk dış politikasında geçerlilik kazanmaya başlamıştır (Çelikpala, 2010: 97). Sonuç olarak Türkiye'nin, Rusya'nın Sovyetler Birliği dönemine kıyasla Orta Asya ve

Kafkasya bölgelerindeki azalan etkisi üzerine ortaya çıkan çok aktörlü bir bölgesel düzende etkisini artırmaya çalıştığını savunmak mümkündür (İşeri ve Dilek, 2011: 46).

Güney Kafkasya'da Karadeniz'de kıyısı bulunan tek devlet olan Gürcistan bölge ülkelerinin ve Orta Asya'daki Türk cumhuriyetlerinin denize açılan güzergahı üzerinde yer almaktadır. Bununla birlikte Türk dış politikası açısından Gürcistan Orta Asya'yı Avrupa'ya bağlayan konumu nedeniyle enerji ulaşım hatlarının Rusya'nın hegemonyasından kurtarılması bakımından da önemli bir ülkedir (Topal, 2015: 767). Aynı zamanda Gürcistan Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'nin Kafkasya bölgesindeki nüfuz alanları arasında yer almaktadır (Koçer, 2010: 128). Bu özellikleriyle Gürcistan Soğuk Savaş sonrası tek kutuplu sistemde küresel güç ABD ile yeni bölgesel güç Rusya'nın en önemli mücadele alanlarından biri olmuştur.

Bağımsızlıklarını kazanmalarının ardından Türkiye, başta Azerbaycan olmak üzere Kafkas ülkeleri ile ilişkilerin geliştirilmesi yönünde dış politika hamlelerinde bulunmuştur. Bu çerçevede dönemin Cumhurbaşkanı Özal'ın Azerbaycan'ı resmi ziyareti, bağımsızlığını yeni kazanan Azerbaycan'ın İran etkisine girmesi ihtimaline karşı bu ülkede seküler ve demokratik bir rejim modelinin tesis edilmesini amaçlayan önemli bir girişim olarak dikkat çekmektedir. Türkiye'nin Azerbaycan'a yönelik dış politika yaklaşımı Azerbaycan tarafından da Cumhurbaşkanı Ebulfez Elçibey'in *tek millet, iki devlet* şeklindeki ünlü vurgusuyla son derecede olumlu bir karşılık bulmuştur (Baran, 2002: 225). Bu bağlamda Türkiye ile Azerbaycan arasındaki stratejik ve etnik-kültürel yakınlık Türkiye'nin Güney Kafkasya bölgesindeki dış politika tercihlerinin oluşmasında birincil derecede belirleyici bir dış politika unsurudur.

Sovyet sonrası dönemde Türkiye'nin Gürcistan ile ilişkileri de olumlu bir süreçte ilerlemiştir. Geçmişte Osmanlı İmparatorluğu'na karşı görece Rusya'ya daha yakın bir pozisyonda olan Gürcistan, yeni dönemde askeri, ekonomik ve siyasal boyutları da içeren Türk yardımları dolayısıyla Türkiye ile her alanda yakınlaşma sürecine girmiştir. Böylece 2000'li yıllarda Türkiye Rusya'yı geride bırakarak Gürcistan'ın en önemli ticari partneri olmuştur (Baran, 2002: 227).

Sovyetler Birliği sonrası dönemde Türkiye ile Ermenistan arasındaki ilişkiler, Gürcistan ve Azerbaycan ile geliştirilen olumlu ilişkilerin aksine sınırlı bir düzeyde seyretmiştir. Dağlık Karabağ sorunu ve sözde Ermeni soykırım iddiaları Türkiye ile Ermenistan arasındaki ilişkilerin geliştirilmesinin önündeki en önemli engellerdir (Baran, 2002: 227). Ermenistan'ın sözde soykırım iddialarına, Dağlık Karabağ konusundaki uzlaşmaz tavrına ve Rusya yanlısı dış politika yaklaşımına Türkiye dini, kültürel ve akrabalık bağlarının birincil derecede önem taşıdığı Azerbaycan ve toprak bütünlüğünü desteklediği Gürcistan ile yakın diplomatik ilişkiler geliştirerek karşılık vermektedir. Bu

bakımdan diğer Güney Kafkasya cumhuriyetlerinin Türkiye ile yakınlaşmalarının aksine Ermenistan'ın belirgin bir şekilde Rusya Federasyonu'na yakın konumu dikkat çekmektedir.

Güney Kafkasya'da tesis edilecek bir işbirliği platformunun önündeki en büyük engellerden biri olan *Dağlık Karabağ* sorununun sürmesi Güney Kafkasya'da adeta bölgesel olarak izole edilmiş bir durumda olan Ermenistan'ın, Türkiye ve Azerbaycan ile ticari ve diplomatik bağlarını geliştirememesine neden olmaktadır. Ermenistan'ın Dağlık Karabağ sorunu nedeniyle Azerbaycan'ın ve Türkiye'nin içinde bulunduğu ortak projelerden dışlanması Ermenistan ekonomisini olumsuz etkilemektedir (Kılavuz, 2017: 55). Buna karşılık Rusya tarafından NATO'ya karşılık olarak kurulan Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü'ne üye olan Ermenistan Rusya'yla yakın ilişkiler geliştirmektedir. Ayrıca Rusya ile Ermenistan arasında 1997'de imzalanan *Dostluk, İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Anlaşması* 2010 yılında yenilenmiş; buna karşılık Azerbaycan ise müttefiki Türkiye ile anlaşarak 2010 yılında *Stratejik Ortaklık ve Karşılıklı Destek Anlaşması*'ni yürürlüğe koymuştur (Kılavuz, 2017: 54).

Soğuk Savaş sonrası dönemde Gürcistan Orta Asya'ya açılan konumu ve enerji politikaları bakımından stratejik konumu nedeniyle Türk dış politikasının en önemli başlıklarından biridir. 2008 yılında Rusya ile Gürcistan arasında ortaya çıkan savaş bütün Kafkasya bölgesinin, özellikle de bölgede yer alan Gürcistan'ın küresel ve bölgesel ölçekte uluslararası mücadele alanı olarak giderek artan önemini göstermektedir (Koçer, 2010: 105). Bu bağlamda Gürcistan'ın Rusya tarafından işgali Türkiye açısından olumsuz bir gelişmedir. Bir tarafta bölge ülkelerinin toprak bütünlüğünden yana politikalar geliştiren Türkiye, diğer tarafta ise eski Sovyet hakimiyet sahasına yeniden nüfuz etme politikalarını benimseyen Rusya'nın bulunduğu bir ortamda Gürcistan'ın Rusya etkisine girmesi Türkiye'nin bölgede ulaşmak istediği hedeflerle karşıtlık oluşturan olumsuz bir gelişmedir (Kasım, 2009: 222). Buna karşın Türkiye söz konusu sorunun daha da büyük olumsuzluklara yol açmasını önleyebilmek amacıyla *Kafkasya İstikrar ve İş Birliği Platformu* önerisi ile mevcut sorunları yatıştırıcı yönde politikalar geliştirme yolunu tercih etmiştir (Kasım, 2009: 223).

Kafkasya'da Soğuk Savaş döneminin ardından gündeme gelen etnik çatışmalar ve enerji alanında ortaya çıkan küresel rekabet, bağımsızlıklarını yeni kazanmış olan bölge ülkelerinin zayıf devlet yapılarının da etkisiyle artarak devam etmektedir (Kasım, 2009: 223). Bu şartlar altında bölgedeki diğer iki önemli bölgesel güç olan Rusya ile İran stratejik öncelikleri itibarı ile Kafkasya devletlerinin ilk olarak Türkiye ile ve Türkiye aracılığıyla Batı ile yakınlaşmasına karşı birtakım stratejiler geliştirmiştir (Kasım, 2009: 94).

Sovyetler Birliği döneminde Kafkasya ile kültürel ve siyasal bağlarını önemli ölçüde geliştiremeyen Türkiye, Sovyet sonrası dönemin dış politik gereksinimlerine tam anlamıyla hazırlıklı ve geniş kapsamlı bir bölgesel stratejik yaklaşımla yanıt vermekte birtakım güçlüklerle karşılaşmıştır (Kasım, 2009: 94). Bu bakımdan Sovyet sonrası dönemde Türk dış politikasının Kafkasya bölgesine yönelik girişimlerinin adım adım ve süreç içerisinde ortaya çıkan gelişmeler karşısında getirilen çözüm önerileri çerçevesinde geliştirilmiş olduğunu söylemek mümkündür.

Sovyet sonrası dönem itibarı ile dikkat çeken bir diğer önemli husus bölgesel güvenlik stratejileri ile enerji politikaları kapsamında Rusya'nın rakibi konumunda olan ve Kafkasya'yı Orta Asya'ya açılan kapı olarak değerlendiren Türkiye'nin etnik çatışmaların sonlandırılması konusunda aktif müdahale kapasitesinin geliştirilmesine yönelik artan gereksinimleridir (Kasım, 2009: 95). Sonuç olarak Türkiye, Rusya'nın Sovyetler Birliği'ne kıyasla Orta Asya ve Kafkasya bölgelerindeki azalan etkisi üzerine ortaya çıkan çok aktörlü bir bölgesel düzende etkisini artırmaya çalışmaktadır (İşeri ve Dilek, 2011: 46). Bununla birlikte Türkiye'nin dış politika manevralarını belli ölçüde kısıtlayıcı etkide bulunan ülke sınırları içerisindeki etnik temelli bölücü terör sorunu, Kafkasya'ya yönelik aktif politikalar geliştirilmesini kısıtlayıcı bir etkidir. Dolayısıyla bölücü terör sorununu önemli ölçüde ortadan kaldıran Türkiye, Kafkasya'da daha etkin ve caydırıcı politikaları hayata geçirme imkanına kavuşacaktır.

1992 yılında Orta Asya'da ve Kafkasya'da bağımsızlıklarını kazanmış ülkelerin ihtiyaçlarına karşılık verebilmek için kurulan, öğrenci değişimi programları ile Orta Asya ve Kafkasya ülkelerinden binlerce öğrenciye eğitim ve burs imkanı sunan *Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı* Türkiye'nin Orta Asya ve Kafkasya cumhuriyetleriyle yakınlaşmasını sağlayan en önemli dış politika araçlarından biridir (Aras, 2000: 44). Özellikle 1995 yılından itibaren Türk dış politikasının yumuşak güç unsurlarından biri olan TİKA, Kafkasya ve Orta Asya bölgelerine yönelik faaliyetlerini arttırarak Türkiye'de eğitim görmek isteyen Orta Asya Türklerine burslar tahsis etmiş, eğitim ve kültür yolu ile Türkiye'nin bölgedeki imajı geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu yönüyle TİKA, Türkiye ile Orta Asya ve Kafkasya bölgelerinde yeni bağımsızlığını kazanan devletler arasında iş birliğinin geliştirilmesi yönünde olumlu faaliyetlerde bulunan oldukça önemli bir dış politika unsurudur (Özkan ve Demirtepe, 2012: 647-648). Dışişleri Bakanlığı tarafından belirlenen öncelikler doğrultusunda faaliyet gösteren ve Türk dış politikasına önemli katkılarda bulunan TİKA, Kafkasya ve Orta Asya bölgelerinde önemli girişimlerde bulunmaktadır (Kardaş ve Erdağ, 2012: 170). Türkiye'nin Kafkasya'daki dış politika öncelikleri doğrultusunda TİKA'nın faaliyet ve projelerinin yoğunlaştığı Azerbaycan ise

Türkiye'nin bölgeye yönelik dış politikasının belirlenmesinde en yakın ilişkilerin tesis edildiği bölge ülkesidir (Kardaş ve Erdağ, 2012: 172).

Sonuç ve Değerlendirmeler

SSCB sonrası dönemde Rusya Federasyonu'nun ilk olarak liberal ve Batı ile iyi ilişkiler geliştirmeye yönelik dış politikası *Yakın Çevre Doktrini* ile dönüşüme uğramıştır. Rusya, *Yakın Çevre Doktrini* ile ve Yeni Avrasyacılık tezleriyle uyumlu bir şekilde bölgede aktif bir dış politika yürütmeye çalışmıştır. Putin döneminde ise Rus dış politikası dinamik bir yöne evrilmiş ve Rusya, bölgesel ve küresel anlamda aktif bir dış politika yaklaşımını benimsemiştir. Rusya tarihsel olarak Güney Kafkasya'da hegemonya kurmaya çalışan başat güçler arasında yer almaktadır. Buna karşılık Türkiye de imparatorluk geçmişine sahip köklü bir devlet olarak bölgeye yönelik aktif politikalar geliştirme stratejisini benimsemektedir. Türkiye ile Rusya dış politikada pek çok konuda farklı önceliklere sahip olsalar da bu farklılıklar dönem dönem -içerisinde bulunulan özgül süreç itibarı ile- geri planda kalabilmektedir. Söz konusu durumun oluşmasında uluslararası alandaki önemli gelişmelerin etkisi de inkar edilemez.

Rus merkezli bir hareket olarak gelişmesi halinde Avrasyacılık düşüncesinin ve akımının Avrasya'daki bütünleşmeyi gerçekleştirme potansiyelini yitirmesi kaçınılmaz olacaktır. Buna karşılık Türkiye'nin de Türk birliği projesini öne çıkarması aynı şekilde Rusya'nın bölgesel ve küresel çıkarları açısından telafi edilemeyecek zararları ortaya çıkarabilecektir. Dolayısıyla Rusya'nın *Yeni Avrasyacılık* çerçevesinde Rus hegemonyasını somut olarak yeniden kurmayı değil, Avrasya'da bulunan devletlerin ekonomik, siyasal ve kültürel gelişimlerini teşvik eden politikaları tercih etmesi Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkilerin olumlu seyretmesine katkıda bulunacaktır. Bu durum orta ve uzun vadede hem Türkiye'nin hem de Rusya'nın çıkarına olacaktır. Söz konusu yaklaşım temelinde gerçekleştirilecek bir Avrasya Birliği, çok taraflılık ve kazan-kazan esasına dayanan niteliğiyle sıfır toplamı bir içerikten uzaklaşacaktır.

Kafkasya bölgesi tarihsel bakımdan farklı imparatorlukların ve ulus-devletlerin müdahalesine açık olmuştur. Dolayısıyla Güney Kafkasya da farklı devletlerin siyasal mücadele alanı olmasının yanında enerji politikaları bağlamında da uluslararası siyasette ön plana çıkmaktadır. Kafkasya'nın jeopolitik özellikleri dolayısıyla bölgede egemenlik kuran Osmanlı İmparatorluğu ve Çarlık Rusya'sı Kafkasya'da iki etkin devlet olarak güç ve hegemonya mücadelesi içerisine girmişlerdir. Kafkasya'daki güç ve nüfuz mücadelesinde Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihsel, kültürel ve siyasal mirasını devralan Türkiye Cumhuriyeti iki kutuplu dünya düzeninde karşısında ilk olarak

Sovyetler Birliği'ni, iki kutuplu dünya düzeninin sona ermesinin ardından ise Rusya Federasyonu'nu bulmuştur.

Esas itibarı ile Aleksandr Dugin'in teorik çalışmalarıyla içi doldurulan *Yeni Avrasyacılık* Rusya merkezli bir düşünce akımıdır. Bu yönüyle Yeni Avrasyacılık Rusya Federasyonu'nun gelişen yeni uluslararası ilişkiler düzenine ayak uydurma çabasını açık bir biçimde yansıtmaktadır. Bir yönüyle de *Yeni Avrasyacılık* ABD karşısında Avrupa ve Asya kıtalarında Rusya merkezli yeni bir küresel merkez oluşturma çabasının somutlaşmış halidir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından kısa bir süre de olsa Batı ile iyi ilişkiler geliştirme yönünde bir dış politika yaklaşımını benimseyen Rusya Federasyonu daha sonraki dönemde *Yakın Çevre Doktrini* ile birlikte yeni bağımsızlıklarını kazanan Kafkasya'daki ve Orta Asya'daki devletlere ağırlık vermeye başlamıştır. Güney Kafkasya Türkiye Cumhuriyeti ile Rusya Federasyonu arasında kalan bir bölgedir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bağımsızlıklarını kazanan Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan Güney Kafkasya'da Türkiye ile Rusya arasında yer alan üç devlettir. Bir Türk devleti olan Azerbaycan Türk dış politikasında tartışmasız bir şekilde öncelikli bir konuma sahiptir. Dolayısıyla Türkiye'nin Güney Kafkasya'ya yönelik politikaları ağırlıklı olarak Azerbaycan ile karşılıklı ittifak ilişkisine dayanmaktadır. Bununla birlikte Gürcistan da Türkiye'nin yakın ilişkiler geliştirmiş olduğu bir diğer bölge ülkesidir.

Güney Kafkasya'ya yönelik olarak Türkiye esasen bölge ülkelerinin toprak bütünlüklerinin korunması, söz konusu ülkelerin bağımsızlıklarına ve egemenliklerine saygı gösterilmesi politikalarını benimsemektedir. Gürcistan'daki Güney Osetya ve Abhazya sorunları bağlamında da toprak bütünlüğü ilkesine uyulmasının gereğini savunan Türkiye bölgede sınırların değişmesi sonucunu doğuracak yeni gelişmelere ve böylece Rusya'nın etkisini artıracak farklı güç dengelerinin ortaya çıkmasına soğuk yaklaşmaktadır. Ermenistan ise Güney Kafkasya'da Türkiye ile olumlu ilişkiler geliştiremeyen tek bölge ülkesidir. Ermenistan'ın, Türkiye'nin Güney Kafkasya bölgesindeki öncelikli ve tarihsel müttefiki olan Azerbaycan topraklarını işgal etmesi nedeniyle ortaya çıkan Dağlık Karabağ sorunu, sözde Ermeni soykırımı iddialarını Batılı ülkeler ve Rusya nezdinde sürekli gündemde tutmaya yönelik politikaları ve ayrıca bölge gerçekleriyle bağdaşmayan yayılmacı dış politika yaklaşımı Türkiye'nin Ermenistan ile olumlu ilişkiler geliştirme ihtimalini ortadan kaldıran belli başlı etkenler arasında yer almaktadır.

Rusya'nın Güney Kafkasya'ya yönelik politikalarında Ermenistan öncelikli bir ülke olarak ön plana çıkmaktadır. Türkiye ile Azerbaycan arasındaki müttefiklik ilişkisine Rusya, Ermenistan ile yakın ilişkiler geliştirerek karşılık vermektedir. Bu çerçevede Dağlık Karabağ sorunu, Rusya'nın mevcut soruna Ermenistan yanlısı yaklaşımı nedeniyle donmuş bir soruna dönüşerek çözüm beklemektedir. Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya'ya yönelik dış

politikası bölgesel etnik çatışmaların ve problemlerin kullanılarak bölgede Rus etkisinin artırılması yönündedir. Bu anlamda Rusya açısından Dağlık Karabağ sorunu hem Ermenistan'ı kontrol altında tutmaya yarayan, hem de Azerbaycan'ın Türkiye ile ve diğer batılı ülkelerle geliştirdiği olumlu ilişkilerin Rusya'nın bölgedeki menfaatlerini ortadan kaldıracak düzeye erişmesini önleyecek bir araçtır. Bununla birlikte Ermenistan'ın bölgesel gerçeklere aykırı yayılcı dış politikası Rusya'nın Ermenistan üzerindeki etkisini ve denetimini artıran bir diğer önemli unsur olarak dikkat çekmektedir. Gürcistan da Azerbaycan ve Ermenistan gibi Rusya açısından önemli bir bölge ülkesidir. 2008 yılındaki Rusya-Gürcistan savaşı, Rusya'nın Güney Kafkasya bölgesine yönelik politikalarının niteliğini açığa vuran önemli bir dönüm noktası niteliği taşımaktadır. Bölgesel çıkarları gereği Rusya'nın Gürcistan'daki Güney Osetya ve Abhazya sorunlarına yönelik müdahaleci politikalar geliştirmiş olması Rusya'nın Güney Kafkasya politikasını anlamak açısından işlevseldir. Rusya önemli bir bölgesel devlet olarak Güney Kafkasya'da etkinliğini giderek artırmaya çalışmaktadır. *Yeni Avrasyacılık* ise Rusya Federasyonu'nun bölgesel hedeflere ulaşmasında siyasal, kültürel ve fikri bir altyapı sunmaktadır.

Özellikle son birkaç yıl bağlamında Türkiye'nin ABD, Avrupa Birliği ve diğer Avrupa ülkeleriyle ilişkilerinde önemli dönüşümler gerçekleşmiştir; söz konusu dönüşümler halen gerçekleşmeye devam etmektedir. Bu çerçevede Türkiye'nin ABD öncülüğündeki Atlantik İttifakı ile ilişkilerinin kopma noktasına geldiğini savunanlar dahi bulunmaktadır. Halihazırda Türkiye'nin Batılı ülkelerle ve ABD ile ilişkilerinin egemen eşitlik prensibine aykırı birtakım özellikler içerdiğini savunmak mümkündür (Perinçek, 2016: 33). Dolayısıyla Türkiye'nin bağımsız ve kendi ulusal menfaatlerini ön plana çıkaran dış politika yaklaşımı geliştikçe Batı dünyası ile ilişkilerinin en nihayetinde olumsuz bir sürece evrilecek olduğu sonucuna ulaşmak mümkündür. Bu süreçte Türkiye, Rusya ve Çin ile ilişkilerini geliştirmeye yönelik girişimleriyle Batılı ülkelere yanıt vermektedir. Ancak asla gözden kaçırılmaması gereken bir diğer önemli husus ise Türkiye'nin egemen eşitlik ilkesi prensibinin Rusya ile geliştirilen olumlu ilişkilerde de geçerli olmasının gerekliliğidir. Türkiye'nin son dönemde ABD ile ve batılı ülkelerle gerilen ilişkileri Rusya ile ilişkilerde kaçınılmaz olarak olumlu sonuçlar doğurmayabilir. Bu durumun dikkate alınmaması halinde Türkiye, ABD ve batılı ülkelerle ilişkilerinde ortaya çıkan olumsuz bir durumdan olumsuz bir diğer duruma yön değiştirmiş olabilecektir. Söz konusu gelişmeler Güney Kafkasya bölgesini de ciddi anlamda etkileyecek sonuçlara yol açabilecektir. Oysa Türkiye açısından yapılması gereken bölgesel bir güç olarak Rusya Federasyonu'nun tarihsel emperyal devlet geleneğinin ve Rus merkezli *Yeni Avrasyacılık* düşüncesinin her zaman akılda tutularak Güney Kafkasya'da yeni ve özgün politikalar geliştirilmesi ve buna uygun olarak Türkiye-Rusya

ilişkilerinde egemenlik, bağımsızlık ve eşitlik ilkelerinden asla taviz verilmemesi ve Rusya ile ilişkilerin bu ilkeler çerçevesinde geliştirilmeye çalışılmasıdır.

Söz konusu durum Türkiye'nin Güney Kafkasya bölgesinde daha aktif bir aktör olarak yeni bir dış politika yaklaşımı geliştirebilmesine kapı aralayabilecektir. Böylelikle Türkiye Batı ile ilişkilerinde ortaya çıkan olumsuz gelişmelere kendi ulusal menfaatleri çerçevesinde akılcı ve stratejik açıdan en doğru şekilde karşılık verebilme olanağına kavuşmuş olacaktır. Söz konusu dış politika yaklaşımı bu çalışmada değinilmiş bulunan ve Kazakistan devlet başkanı Nazarbayev'in uluslararası ilişkiler yaklaşımında karşılığını bulan *egemen eşitlik prensibini* hatırlatır niteliktedir. Dolayısıyla Rus merkezli karakteri öne çıkan ve bu çerçevede ana eksenini Dugin tarafından oluşturulmuş olan *Yeni Avrasyacılık* yaklaşımı karşısında özgün bir dış politika yaklaşımının geliştirilmesi, Türkiye için kaçınılmaz bir gereklilik olarak öne çıkmaktadır.

Kaynakça

- (2011, Ekim 26). <http://www.hurriyet.com.tr/kazakistan-avrasya-entegrasyonu-projesini-savundu-19086305> adresinden alınmıştır
- Abushov, K. (2009). Policing the Near Abroad: Russian Foreign Policy in the South Caucasus. *Australian Journal of International Affairs*, 63(2), 187-212.
- Akgül, F. (2009). *Rusya ve Türkiye'de Avrasyacılık* (1. b.). İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Aneschi, L. (2017). Kazakhstani Neo-Eurasianism and Nazarbayev's Anti-Imperial Foreign Policy. M. Bassin & G. Pozo (Ed.) içinde, *The Politics of Eurasianism: Identity, Popular Culture and Russia's Foreign Policy* (s. 283-300). London: Rowman&Littlefield.
- Aras, B. (2000). Turkey's Policy in the Former Soviet South: Assets and Options. *Turkish Studies*, 1(1), 36-58.
- Arbatov, A. G. (1993). Russia's Foreign Policy Alternatives. *International Security*, 18(2), 5-43.
- Arslan, M. (2013). Kuzey Kafkasya Coğrafyasında Yaşanan Etno-Politik Sorunların Çözümünde Kumuk Türkçesinin Önemi. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 13(2), 167-184.
- Baran, Z. (2002). The Caucasus: Ten Years After Independence. *The Washington Quarterly*, 25(1), 221-234. doi:<https://doi.org/10.1162/016366002753358438>
- Bassin, M. (2011). Klasik ve Yeni Avrasyacılık: Geçmişten Gelen Devamlılık. *Bilge Strateji*, 2(4), 117-135. Çeviren: Özgür Tüfekçi
- Bassin, M. (2016). *The Gumilev Mystique: Biopolitics, Eurasianism, and the Construction of Community in Modern Russia*. Ithaca and London: Cornell University Press.
- Beşikçi, S. Ö. (2016). Bağımsızlık Sonrası Dönemde Azerbaycan Dış Politikasındaki Stratejik Değişimler ve Yönelimler. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 16(2), 237-252.
- Bingöl, O. (2013). Tarihsel Süreçte Rusya'nın Kuzey Kafkasya'yı Kontrol Stratejilerinde Gelinek Aşama: Başarısızlık ve Terör. *Karadeniz Araştırmaları*(37), 137-158.

- Cabbarlı, H. (2017). Güney Kafkasya'nın Jeopolitiği ve Güvenlik Sorunları: Dağlık Karabağ Örneğinde. *Karadeniz Araştırmaları*(53), 51-69.
- Caferov, N. (2011). Bağımsızlığının 20. Yılında Azerbaycan. C. Veliev & A. Aslanlı (Ed.) içinde, *Güney Kafkasya: Toprak Bütünlüğü, Jeopolitik Mücadeleler ve Enerji* (s. 13-54). Ankara: Berikan Yayınevi.
- Caferov, N. & Aslanlı, A. (2016). Karabağ Sorununda Ateşkes ve Rusya. *Ermeni Araştırmaları*(53), 239-259.
- Coene, F. (2010). *The Caucasus An Introduction*. London and New York: Routledge.
- Çeçen, A. (2015). *Türkiye ve Avrasya*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Çelikpala, M. (2010). Türkiye ve Kafkasya: Reaksiyoner Dış Politikadan Proaktif Ritmik Diplomasiye Geçiş. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 7(25), 93-126.
- Demirağ, Y. (2013). Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya Politikası. S. Kaya (Ed.) içinde, *Rusya'nın Doğu Politikası* (s. 249-274). Bursa: Ekin Yayınları.
- Derman, G. S. (2016). Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) Dönemi Rus Dış Politikası Paradigmaları. *Gazi Akademik Bakış*, 10(19), 283-295.
- Dugin, A. (2017). *İnsanlığın Ön Cephesi Avrasya* (2. b.). (E. Ergen, Çev.) Ankara: Kaynak Yayınları.
- Elma, F. (2009). Küreselleşme Sürecinde Güney Kafkasya Demokrasi, Güvenlik ve İşbirliği Sorunu. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(6), 195-206. doi:http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt2/sayi6pdf/elma_fikret.pdf
- Erdem, D. F. (2011). Rusya'nın İmparatorluk İdeolojisi: Avrasyacılık. 21. *Yüzyıl*(25), 97-103.
- Erşen, E. (2017). Geopolitical Traditions in Turkey. M. Bassin & G. Pozo (Ed.) içinde, *The Politics of Eurasianism: Identity, Popular Culture and Russia's Foreign Policy* (s. 263-282). London: Rowman&Littlefield.
- Evangelista, M. (2002). *The Chechen Wars: Will Russia Go to the Way of the Soviet Union?* Washington: Brooking Institution Press.
- Glebov, S. (2017). *From Empire to Eurasia: Politics, Scholarship and Ideology in Russian Eurasianism, 1920s-1930s*. DeKalb: Northern Illinois University Press.
- Gozen, R. (2011). New Turkish Foreign Policy Towards Caucasia. M. Bulut & R. Aydın (Ed.) içinde, *Economic, Political and Cultural Cooperation in Caucasus and Central Asia*. (s. 9-18). Ankara: Adam Publications.
- Gökçe, M. (2013). Tarihsel Perspektiften Rusya'nın Hazar Denizi'ne Olan İlgisi ve Bölge Politikaları. S. Kaya (Ed.) içinde, *Rusya'nın Doğu Politikası* (s. 281-306). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Guillet, J. (2011). How to Get a Pipeline Built: Myth and Reality. A. Dellecker & T. Gomart (Ed.) içinde, *Russian Energy Security and Foreign Policy* (s. 58-73). New York: Routledge.
- Güneş, E. (2013). Tehdit Algılamaları Ekseninde Rusya'nın Yakın Dönem Kafkasya ve Orta Asya Politikası. *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 27, 176-203.
- Haro, F. W. (2010). *Georgia and the Caucasus Region*. New York: Nova Science Publishers.
- Hekimoğlu, A. N. (2007). *Rusya'nın Dış Politikası I*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Indans, I. (2007). Relations of Russia and Georgia: Developments and Future Prospects. *Baltic Security & Defence Review*, 9, 131-149.
- İsmayilov, E. (2013). 21. Yüzyıl Rusya Dış Politika Doktrinleri'nde Güney Kafkasya ve Orta Asya Değerlendirmesi. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 1(1), 87-105.

- İşeri, E. & Dilek, O. (2011). The Limitations of Turkey's New Foreign Policy Activism in the Caucasian Regional Security Complexity. *Turkish Studies*, 12(1), 41-54.
- İşyar, Ö. G. (2013). *Avrasya ve Avrasyacılık*. Bursa: Dora.
- İyikan, N. (2011). Türk Dış Politikasında Orta Asya ve Güney Kafkasya'nın Yeri. N. İyikan içinde, *Orta Asya - Güney Kafkasya Siyasi Gelişmeler 1991-2010* (s. 37-86). İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- İzzetgil, E. (2016). Kafkasya'nın Jeopolitiği ve Rusya'nın Bölgeye Yönelik Stratejisi. *Bölgesel Çalışmalar*, 51-85.
- Kanbolat, H. (2001). Rusya Federasyonu'nun Kafkasya Politikası ve Çeçenistan Savaşı. *Avrasya Dosyası*, 6(4), 165-179.
- Kaplan, S. (2014). Nursultan Nazarbayev'in Avrasya Entegrasyonu Politikası. *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 20-32.
- Kardaş, T. & Erdağ, R. (2012). Bir Dış Politika Aracı Olarak TİKA. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 7(1), 167-193.
- Kasım, K. (2009). *Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya*. Ankara: Usak Yayınları.
- Kasım, K. (2011). Büyük Güçlerin Kafkasya Politikaları C. Veliev & A. Aslanlı (Ed.) içinde, *Güney Kafkasya: Toprak Bütünlüğü, Jeopolitik Mücadeleler ve Enerji* (s. 313-340). Ankara: Berikan Yayınevi.
- Kaya, S. (2013). Sovyet Sonrası Dönem Rus Dış Politikasında Avrasyacılığın Etkisi. Ö. G. İşyar içinde, *Avrasya ve Avrasyacılık* (s. 145-174). Bursa: Dora.
- Kaynak, B. (2016). *Putin Dönemi Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya Politikası (2000-2015) Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kazımzade, F. (2016). *Transkafkasya İçin Mücadele 1917-1921: Türkiye-İngiltere-Rusya* (1. b.). (T. Çelik, Ed. & C. İ. Çay, Çev.) İstanbul: Tarih & Kuram Yayınları.
- Kelkitli, F. A. (2008). Russian Foreign Policy in South Caucasus Under Putin. *Perceptions*, 73-91.
- Kemoklidze, N., Moore, C., Smith, J. & Yemelianova, G. (2012). Many Faces of the Caucasus. *Europe-Asia Studies*, 64(9), 1611-1624.
- Kılavuz, İ. T. (2017). Dağlık Karabağ Müzakerelerinin Geleceği. *Avrasya Etüdüleri*, 52, 51-78.
- Koçer, G. (2010). Gürcistan: Jeopolitik, Jeokültür, Jeoekonomi. T. Arı (Ed.) içinde, *Orta Asya ve Kafkasya Rekabetten İşbirliğine* (s. 105-130). Bursa: Marmara Kitap Merkezi Yayınları.
- Larrabee, F. S. (2011). Turkey's Eurasian Agenda. *The Washington Quarterly*, 103-120.
- Laruelle, M. (2004). The Two Faces of Contemporary Eurasianism: An Imperial Version of Russian Nationalism. *Nationalities Papers*, 32(1), 115-136.
- Laurendeau, M. (2008). *Russian Eurasianism: An Ideology of Empire*. Washington, D.C.: Woodrow Wilson Center Press.
- Lo, B. (2002). *Russian Foreign Policy in the Post-Soviet Era: Reality, Illusion and Mythmaking*. New York: Palgrave Macmillan.
- Mankoff, J. (2009). *Russian Foreign Policy: The Return of Great Power Politics*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
- Nanay, J. (2009). Russia's Role in the Eurasian Energy Market: Seeking Control in the face of Growing Challenges. J. Perovic, R. W. Orttung & A. Wenger (Ed.) içinde, *Russian Energy Power and Foreign Relations: Implications for Conflict and Cooperation* (s. 110-131). New York: Routledge.

- Nazarbayev, N. (1997). *Yüzyılların Kavşağında*. (B. Muhyeva, Çev.) Ankara: Bilig Yayınları.
- Özkan, G. (2008). Gürcistan'da Yeni Yönetim, Etnik Ayrılıkçı Bölgeler ve Güvenlik. M. T. Demirtepe (Ed.) içinde, *Orta Asya & Kafkasya Güç Politikası* (s. 249-283). Ankara: USAK Yayınları.
- Özkan, G. (2010). Soğuk Savaş Sonrası Orta Asya ve Kafkasya Ekseninde Türkiye-Nato-Rusya İlişkileri ve Türk Dış Politikası'na Yansımaları. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(1), 109-132.
- Özkan, G. & Demirtepe, M. T. (2012). Transformation of a Development Aid Agency: TİKA in a Changing Domestic and International Setting. *Turkish Studies*, 13(4), 647-664.
- Öztürk, S. (2013). Jeopolitiğin Rusya Federasyonu'na Etkilerinin Kuzey Kafkasya-Gürcistan-Güney Osetya Çerçevesinde İncelenmesi. *Güvenlik Stratejileri*, 201-242.
- Paradowski, R., Wysocka, L. & Morren, D. (1999). The Eurasian Idea and Leo Gumilëv's Scientific Ideology. *Canadian Slavonic Papers*, 41(1), 19-32.
- Perinçek, M. (2016). *Avrasyacılık: Türkiye'deki Teori ve Pratiği*. İstanbul: Kaynak Yayınları
- Pozo, G. (2017). Eurasianism in Russian Foreign Policy: The Case of the Eurasian Economic Union. M. Bassin & G. Pozo (Ed.) içinde, *The Politics of Eurasianism: Identity, Popular Culture and Russia's Foreign Policy* (s. 161-180). London: Rowman&Littlefield.
- Roberts, J. (2011). After the War: the Southern Corridor. J. Roberts, A. Dellecker & T. Gomart (Ed.) içinde, *Russian Energy Security and Foreign Policy* (s. 170-187). New York: Routledge.
- Roudik, P. L. (2009). *Culture and Customs of the Caucasus*. London: Greenwood Press.
- Sakwa, R. (2017). The Age of Eurasia? M. Bassin & G. Pozo (Ed.) içinde, *The Politics of Eurasianism: Identity, Popular Culture and Russia's Foreign Policy* (s. 201-220). London: Rowman&Littlefield.
- Sandıklı, A. (2012). Kafkasya Jopolitiği ve Türkiye'nin Kafkasya Politikası. H. Çomak, A. Ercan & B. Ercan (Ed.) içinde, *Uluslararası Kafkasya Kongresi* (s. 228-230). Kocaeli: Bildiriler Kitabı Proceedings.
- Serbest, M. B. (2017). Tarihsel Süreçte Rus Avrasyacılığı. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(3), 285-307.
- Sheiko, K. & Brown, S. (2017). Empires of the Mind: Eurasianism and Alternative History in Post-Soviet Russia. M. Bassin & G. Pozo içinde, *The Politics of Eurasianism: Identity, Popular Culture and Russia's Foreign Policy* (s. 121-142). London: Rowman&Littlefield.
- Shlapentokh, D. V. (2014). Implementation of an Ideological Paradigm: Early Duginian Eurasianism and Russia's Post-Crimean Discourse. *Contemporary Security Policy*, s. 380-399.
- Şahin, E. (2015). Ana Hatlarıyla Türklerin Kafkasya Politikaları-Başlangıcından Günümüze Genel Bir Değerlendirme. *Yeni Türkiye*(71), 468-476. <http://www.yeniturkiye.com/samplechapters/71/037.pdf> adresinden alınmıştır
- Şeker, S. (2011). Rusya Federasyonu Orta Asya ve Güney Kafkasya Siyaseti (1991-2010). N. E. İyikan içinde, *Orta Asya - Güney Kafkasya Siyasi Gelişmeler 1991 - 2010* (s. 555-610). İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Thorun, C. (2009). *Explaining Change in Russian Foreign Policy: The Role of Ideas in Post-Soviet Russia's Conduct Towards the West*. New York: Palgrave Mmacmillan.
- Topal, C. (2015). Türkiye'nin Güney Kafkasya Politikası ve Gürcistan. *Turkish Studies*, 10(1), 753-770. doi:<http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.7878>
- Tüysüzoğlu, G. (2014). Farklı Dış Politika Seçenekleri Bağlamında Ermenistan Dış Politikasının Değerlendirilmesi. *Yeni Türkiye*(60), 1-18.

Uğurlu, Ö. (2012). Kafkasya'da Çevresel Sorunlar ve Tehditler. M. Aydın (Ed.) içinde, *Kafkaslar Değişim Dönüşüm (Avrasya Üçlemesi III)* (s. 295-314). Ankara: Nobel.

Uzer, U. (2012). Nagorno-Karabakh in Regional and World Politics: A Case Study for Nationalism, Realism and Ethnic Conflict. *Journal of Muslim Minority Affairs*, 32(2), 245-252.

Yalçinkaya, A. (2010). Bağımsız Türk Cumhuriyetleri ve Dugin'in Yeni Avrasyacılık Önerileri. T. Arı içinde, *Orta Asya ve Kafkasya Rekabette İşbirliğine* (s. 263-294). Bursa: Marmara Kitap Merkezi Yayınları.